

Aalborg Universitet

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Erhvervslivets rammebetingelser i Aalborg Kommune

Rammebetingelsernes betydning for virksomhedernes vækst og udvikling samt virksomhedernes tilfredshed med de enkelte rammebetingelser

Drejer, Ina; Gjerding, Allan Næs

Publication date:
2019

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Drejer, I., & Gjerding, A. N., (2019). *Erhvervslivets rammebetingelser i Aalborg Kommune: Rammebetingelsernes betydning for virksomhedernes vækst og udvikling samt virksomhedernes tilfredshed med de enkelte rammebetingelser*, 35 s.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Erhvervslivets rammebetingelser i Aalborg Kommune

Rammebetingelsernes betydning
for virksomhedernes vækst og udvikling
samt virksomhedernes tilfredshed med de enkelte rammebetingelser

Ina Drejer

Allan Næs Gjerding

IMPAKT, Institut for Økonomi og Ledelse

Marts 2019

AALBORG UNIVERSITET

Indhold

Forord.....	3
Sammenfatning.....	4
1. Baggrund	6
Boks 2: Undersøgelsens teoretiske afsæt	7
Boks 1: Om undersøgelsen.....	7
2. De vigtigste rammebetingelser	8
Hvad betyder virksomhedens internationale engagement?	11
Hvordan forholder de virksomheder, der har flytteovervejelser, sig til rammebetingelserne?.....	14
Hvordan forholder de nystartede virksomheder sig til rammebetingelserne?	15
Hvordan forholder lager- og logistikudfordrede virksomheder sig til rammebetingelserne?.....	16
Oplever virksomhederne finansieringsproblemer?	17
Kendskab til dækningsafgift hænger delvist sammen med ejerforhold	18
Hvad kan vi lære af rammebetingelsernes hierarki?	19
3. Et nærmere blik på de enkelte rammebetingelser	20
God digital infrastruktur.....	21
Muligheder for at tiltrække arbejdskraft med de rette kompetencer.....	22
Adgang til motorvej.....	23
De kommunale velfærdsydelser	24
Den kommunale betjening af virksomheder.....	25
Muligheder for at deltage i erhvervsrelaterede klynge- og netværkssamarbejder.....	26
Adgang til flytransport	27
Adgang til jernbane	28
Adgang til skibstransport	29
Muligheder for samarbejde med universitet og andre videninstitutioner	30
De kommunale rådgivningstilbud	31
Niveauet for grundskyld og kommunale afgifter	32
Kommunens opkrævning af dækningsafgift	33
Litteratur	34

Forord

I 2016 gennemførte vi en undersøgelse af erhvervslivets rammebetingelser i Aalborg Kommune. Baggrunden for undersøgelsen var et ønske i det daværende Aalborg Byråd om at få nærmere indsigt i, hvad en række rammebetingelser betød for virksomhedernes vækst og udvikling¹, og i hvilket omfang virksomhederne var tilfredse med de pågældende rammebetingelser. Undersøgelsens udgangspunkt var, at når myndigheder, praktikere og forskere arbejder med erhvervsudvikling, er det vigtigt at kende relationen mellem rammebetingelsernes betydning og virksomhedernes tilfredshed, fordi drøftelser om erhvervsudvikling ikke kun kan baseres på, om virksomhederne er tilfredse med de enkelte rammebetingelser, men også må tage højde for, hvor meget den enkelte rammebetingelse rent faktisk betyder for virksomhedens vækst og udvikling.

Undersøgelsen viste, at ikke alle rammebetingelser betyder lige meget. Undersøgelsen viste, at de undersøgte rammebetingelser kunne opdeles i et hierarki af tre grupper: En gruppe af rammebetingelser, som langt størstedelen af virksomhederne finder er vigtige; en gruppe af rammebetingelser, som et betydeligt mindretal af virksomhederne finder vigtige; og en gruppe af rammebetingelser, som få virksomheder tillægger stor betydning. I undersøgelsen blev der gennemført en mere detaljeret analyse af, hvor vidt virksomhedernes vurdering af rammebetingelsernes betydning og deres tilfredshed med rammebetingelserne hang sammen med deres eksportorientering, størrelse og branchetilhørsforhold.

Den nærværende undersøgelse er en opfølgning på 2016-undersøgelsen. Den finder, at det stadig er meningsfyldt at tale om et hierarki af rammebetingelser. Undersøgelsen ser også på eventuelle ændringer i virksomhedernes opfattelse af rammebetingelserne, som kan ses i forhold til den tidligere undersøgelse. Den nuværende undersøgelse inddrager et par nye vinkler i forhold til 2016, idet rammebetingelserne også kobles til, om virksomhederne er nystartede, om har oplevet finansieringsproblemer samt om de har oplevet udfordringer i forhold til logistik- og lagerfaciliteter.

Dataindsamlingen er foretaget af Jysk Analyse A/S for Aalborg Kommune. Vi har i forbindelse med undersøgelsen haft en god dialog med Aalborg Kommune. Vi takker for input fra udviklingschef Lene Lykkegaard, senior analytiker Jeanette Dahl og konsulent Mette Højris Gregersen, men understreger samtidig, at rapportens indhold udelukkende er forfatterens ansvar.

Ina Drejer

Allan Næs Gjerding

¹ Den tidligere undersøgelse fokuserede også på rammebetingelsernes betydning for virksomhedernes beliggenhed. Det viste sig, at virksomhederne i høj grad vurderede rammebetingelsernes betydning ens i forhold til henholdsvis beliggenhed og vækst og udvikling. Derfor fokuserer nærværende undersøgelse udelukkende på rammebetingelsernes betydning for vækst og udvikling.

Sammenfatning

Undersøgelsen belyser 13 konkrete rammebetingelser for det private erhvervsliv i Aalborg Kommune. I alt 819 virksomheder beliggende i kommunen er blevet bedt om at vurdere de pågældende rammebetingelsers betydning for virksomhedens vækst og udvikling samt angive, hvor tilfredse de er med rammebetingelserne. Svarene viser, at rammebetingelserne falder i tre tydelige grupper af henholdsvis vigtige, næst mest vigtige og tredje mest vigtige rammebetingelser:

Virksomhedernes vurdering af rammebetingelsernes betydning

Mest vigtige	God digital infrastruktur som f.eks. hurtigt internet og bredbånd Muligheder for at tiltrække arbejdskraft med de rette kompetencer
Næstmest vigtige	Adgang til motorvej De kommunale velfærdsydelser i form af eksempelvis børnepasningsordninger, skoleforhold og fritidstilbud Den kommunale betjening af virksomheder, eksempelvis i forbindelse med tilladelser eller formidling af arbejdskraft Muligheder for at deltage i erhvervsrelaterede klynge- og netværkssamarbejder Adgang til jernbane, fly- og skibstransport
Tredje mest vigtige	Muligheder for samarbejde med universitet og andre videninstitutioner (f.eks. GTS-institutter) De kommunale rådgivningstilbud i forbindelse med virksomhedsopstart, -drift og -udvikling Niveauet for grundskyld og kommunale afgifter (f.eks. i form af byggesagsgebyrer) Kommunens opkrævning af dækningsafgift

Generelt er der langt flere virksomheder, der er tilfredse med de enkelte rammebetingelser, end virksomheder, der er utilfredse. Eneste undtagelser er niveauet for grundskyld og afgifter, hvor der er cirka lige mange tilfredse og utilfredse virksomheder, samt kommunens opkrævning af dækningsafgift, hvor der er lidt flere utilfredse end tilfredse virksomheder.

Blandt de 12,3 % af virksomhederne, der har overvejet at flytte hele eller dele af virksomheden ud af kommunen, er der en større andel af utilfredse eller mindre andel af tilfredse virksomheder end for gruppen af virksomheder som helhed, hvad angår adgangen til flytransport, niveauet for grundskyld og kommunale afgifter, dækningsafgift samt den kommunale betjening af virksomheder. Virksomheder, der oplever udfordringer med at skaffe lager- og logistikfaciliteter, har i højere grad end andre virksomheder overvejet at flytte: Af de 12,3 % af virksomhederne,² der oplever lager- og logistikproblemer, har en tredjedel overvejet at flytte hele eller dele af deres virksomhed. Der er desuden en sammenhæng mellem eksportorientering og overvejelser om at flytte. Blandt de 22 % af virksomhederne, hvor mindst 10 % af omsætningen hidrører fra eksport, har hver femte overvejet at flytte hele eller dele af virksomheden væk fra Aalborg Kommune inden for de seneste to år.

Virksomheder, der oplever problemer med at finansiere deres aktiviteter, har også en større tilbøjelighed til at overveje at flytte. Ud af de 10,7 % af virksomhederne, der har oplevet problemer med at finansiere deres vækst- og udviklingsaktiviteter, har knap hver fjerde overvejet at flytte. Ud af de 9,4

² Det er et tilfældigt sammentræf, at 12,3 % af virksomhederne, har overvejet at flytte hele eller dele af virksomheden ud af kommunen, og at andre 12,3 % oplever lager- og logistikproblemer.

% af virksomhederne, der har oplevet problemer med at finansiere deres driftsaktiviteter, har lidt mere end hver fjerde overvejet at flytte.

Tilfredsheden med rammebetingelserne hænger ikke nævneværdigt omfang sammen med virksomhedernes grad af eksportorientering. Men til gengæld er der en tendens til, at jo stærkere virksomheden er orienteret mod eksport, jo bredere er viften af rammebetingelser, som virksomheden i højere grad end andre virksomheder tillægger betydning.

Nystartede virksomheder følger mønsteret for den samlede gruppe af virksomheder, hvad angår deres tilfredshed med rammebetingelserne, og deres vurdering af rammebetingelsernes betydning.

Hvad angår kommunens opkrævning af dækningsafgift, som har været særligt omdiskuteret i den aalborgensiske erhvervspolitiske debat, viser undersøgelsen, at virksomhederne generelt har svært ved at forholde sig til rammebetingelsen, idet andelen af virksomheder, der svarer "ved ikke", er ganske stor. Blandt virksomheder, der lejer alle eller en betydelig del af deres lokaler og faciliteter, svarer 56,2 % "ved ikke", mens andelen af "ved ikke" er henholdsvis 43,3 % og 42,6 % blandt virksomheder, der henholdsvis lejer en mindre eller ingen del af deres lokaler og faciliteter. Der er en således en sammenhæng mellem kendskab til dækningsafgiften og graden af ejerskab, om end andelen af virksomheder, der tager stilling til dækningsafgiften, uanset om de ejere eller lejere, er forholdsvis lille. Blandt de, der tager stilling, er det svært at se en sammenhæng mellem tilfredshed/utilfredshed, og om virksomheden er ejer eller helt eller delvis lejer.

I forhold til 2016-undersøgelsen er en af de iøjnefaldende forskelle, at muligheder for at tiltrække arbejdskraft med de rette kompetencer synes at være blevet en udfordring for nogle virksomheder, især inden for bygge og anlæg, men også for en del virksomheder inden for industrien og i transportsektoren.

Ovenstående sammenfatter undersøgelsens overordnede resultater. Yderligere sammenfatninger findes neden for s. 19-20, hvor analysen af de vigtigste rammebetingelser i afsnit 2 opsummeres under overskriften "Hvad kan vi lære af rammebetingelsernes hierarki?" (s. 19), mens den mere detaljerede analyse i afsnit 3, som undersøger eventuelle forskelle på tværs af eksportorientering, virksomhedsstørrelse og branchetilhørsforhold, indledes med en præsentation af otte hovedkonklusioner fra denne del af undersøgelsen (s. 20).

1. Baggrund

Denne undersøgelse er en opfølgning på en tidligere undersøgelse om *Erhvervslivets rammebetingelser i Aalborg Kommune* (Drejer & Gjerding, 2016a, 2016b), der i 2016 blev gennemført af *Center for Impact Analyses of Investments in Knowledge and Technology* (IMPAKT) ved Institut for Økonomi og Ledelse på Aalborg Universitet. Undersøgelsens metode er i lighed med den forrige undersøgelse beskrevet i et særskilt notat (Drejer og Gjerding, 2019).

Inspirationskilderne for den tidligere undersøgelse var mange, men en særlig rolle spillede ikke mindst DI's tilbagevendende undersøgelser af erhvervsklimaet i danske kommuner og Syddansk Universitets kortlægning af virksomheders tilfredshed med rammebetingelser i fynske kommuner og Syddanmark som sådan (Jensen & Servais, 2006; 2008). 2016-undersøgelsen udvidede perspektivet i forhold til inspirationskilderne, idet den ikke nøjedes med at analysere virksomhedernes tilfredshed med nævnte rammebetingelser, men også inddrog den betydning for virksomhedens vækst og udvikling, som virksomheden tillægger rammebetingelsen. Årsagen til dette var, at hvis man som myndighed, praktiker eller forsker skal beskæftige sig med rammebetingelser, er det ikke nødvendigvis interessant at fokusere på, om virksomhederne er tilfredse med den enkelte rammebetingelse, med mindre rammebetingelsen også har betydning i virksomhedens liv. Dette perspektivskifte var informeret af dominerende hypoteser og antagelser inden for den del af industriøkonomien og den økonomiske geografi, der beskæftiger sig med rammebetingelser (se boks 2).

Udvalget af rammebetingelser, som analyseres nedenfor, afspejler, at erhvervsudvikling i et område er afhængig af gode betingelser inden for fire overordnede felter: (1) Fysisk og digital infrastruktur, (2) adgang til kompetencer og viden i form af arbejdskraft og samarbejdsrelationer, (3) kommunale ydelser, samt (4) et passende afgiftsniveau. Udvalget omfatter i alt 13 rammebetingelser:

- Adgang til motorvej
- Adgang til jernbane
- Adgang til flytransport
- Adgang til skibstransport
- God digital infrastruktur
- Muligheder for at tiltrække arbejdskraft med de rette kompetencer
- Muligheder for at samarbejde med universitet og andre videninstitutioner
- Muligheder for at deltage i erhvervsrelaterede klynge- og netværkssamarbejder
- Kommunale rådgivningstilbud i forbindelse med virksomhedsopstart, -drift og -udvikling
- Kommunal betjening af virksomheder
- Kommunale velfærdsydelser
- Niveauet for grundskyld og kommunale afgifter
- Kommunens opkrævning af dækningsafgift

Hvor stor betydning, virksomhederne tillægger den enkelte rammebetingelse, og hvor tilfredse de er med rammebetingelsen, analyseres både for alle virksomheder under ét (afsnit 2) og for virksomhederne opdelt i forhold til deres eksportorientering, størrelse og branchetilhørsforhold (afsnit 3). Desuden undersøger afsnit 2 også, om der i virksomhedernes vurdering af rammebetingelserne er en sammenhæng med, hvor vidt de har overvejet at flytte hele eller dele af virksomheden ud af kommunen, om de er nystartede, om de er udfordrede i forhold til at skaffe lager- og logistikfaciliteter, samt om de har oplevet finansieringsproblemer. Endelig analyseres det også, om der er sammenhæng mellem virksomhedernes kendskab til og vurdering af dækningsafgiften, og om de lejer eller ejer deres lokaler og faciliteter.

Boks 1: Om undersøgelsen

Analysen er baseret på telefoninterviews med personer fra ledelsen i 819 virksomheder med adresse inden for Aalborg Kommunes grænser.

Populationen består af virksomheder med mindst 3 ansatte inden for følgende brancher (NACE-koder er angivet i parentes):

- Transport (490000-539999)
- Erhvervsservice (690000-759999, 770000-829999)
- Information og kommunikation (580000-639999)
- Industri (100000-339999)
- Hotel og restauration (550000-569999)
- Handel (450000-479999)
- Bygge og anlæg (410000-439999)
- Anden service* (640000-669999, 683100-683199, 683210-683219, 862300-869999, 881010-881019, 950000-969999)

Baseret på virksomhedernes egne oplysninger, beskæftiger de interviewede virksomheder i alt 17.711 fuldtidsansatte personer inden for Aalborg Kommune.

Data er indsamlet af Jysk Analyse A/S på vegne af Aalborg Universitet i perioden medio januar 2019 – primo februar 2019. Der er i alt opnået kontakt til 1.291 virksomheder, hvoraf 62,8% indvilgede i at deltage i undersøgelsen.

For en nærmere beskrivelse af metoden bag undersøgelsen se Drejer & Gjerding (2019).

* Anden service er en blandet kategori af virksomheder inden for eksempelvis personlige serviceydelser (f.eks. frisører), ejendomshandel og udlejning, finansiering og forsikring samt privat sundhedspleje (f.eks. tandlæger samt fysio- og ergoterapeuter).

Boks 2: Undersøgelsens teoretiske afsæt

Et centralt omdrejningspunkt for forskningen er antagelsen om, at virksomheder lokaliserer sig, hvor de kan finde fordele ved at have relationer til andre private og offentlige virksomheder, have let adgang til at rekruttere arbejdskraft med de rette kompetencer og generelt nyde godt af, at der er gode erhvervsbetingelser i form af forskellige typer af efterspørgsel og udbud af ressourcer og viden (Clark, Feldman & Gertler, 2000; Antonietti & Cainelli, 2011; Gilbert, 2016). Disse fordele eksisterer navnlig, hvor der er sammensatte lokale arbejdsmarkeder, og hvor urbanisering hænger sammen med forekomsten af viden- og kulturmiljøer kombineret med et avanceret udbud af offentlige ydelser og uddannelser (Gottlieb, 1995; Florida, 2002; Eriksson & Lindgren, 2009; Broekel & Brenner, 2011; Lejpras & Stephan, 2011). Forskningen viser, at digital og fysisk infrastruktur spiller en afgørende rolle, men udvidelser af en i forvejen veludbygget infrastruktur synes kun at have en marginal effekt på virksomheders vækst og udvikling (Bok, 2009; Jiwattanakulpaisarn, Noland & Graham, 2012; Na, Han & Yoon, 2013). Mens urbanisering synes at have en positiv effekt på virksomheders produktivitet og vækst (Combes m.fl., 2012), er det mere uklart, hvilken effekt finansieringen af de offentlige ydelser i form af skatter og afgifter har – effekten synes at afhænge af balancen mellem niveauet for betaling til det offentlige og den gevinst, der kommer af at være en del af et dynamisk urbaniseret miljø (Buss, 2001; Crabbé & De Bruyne, 2013).

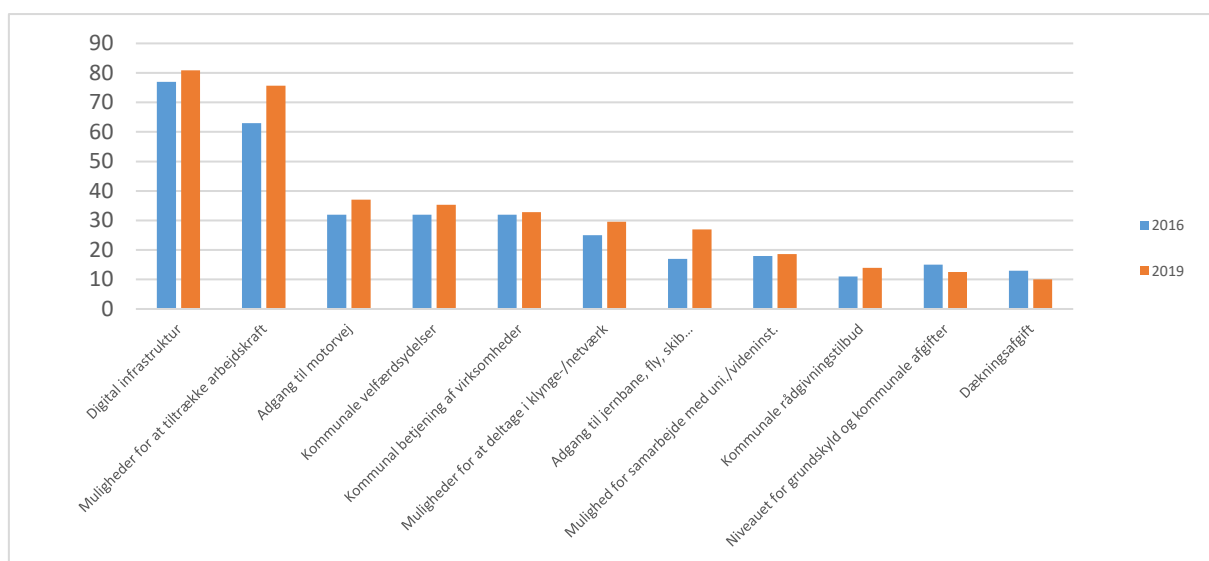
Kilde: Gengivet fra Drejer & Gjerding (2016a, s.8)

2. De vigtigste rammebetingelser

Når man spørger virksomhederne om hvilke rammebetingelser, der er vigtigst for deres vækst og udvikling, tegner der sig et klart billede: Figur 1, som på tværs af brancher og virksomhedsstørrelse sammenfatter, hvilke rammebetingelser virksomhederne i Aalborg Kommune tillægger stor eller afgørende betydning, viser tydeligt, at digital infrastruktur og muligheder for at tiltrække kvalificeret arbejdskraft skiller sig markant ud fra de øvrige rammebetingelser som særligt vigtige for virksomhederne.

Figur 1. Hvilke rammebetingelser tillægges størst betydning?

Andel af virksomheder, der svarer "stor betydning" eller "afgørende betydning"

Mens digital infrastruktur og adgang til arbejdskraft tillægges markant større betydning end de andre rammebetingelser, er der knap så markante forskelle mellem den betydning, som virksomhederne tillægger de øvrige rammebetingelser, der undersøgt i nærværende analyse.

De øvrige rammebetingelser kan opdeles i to grupper: Dels en gruppe, som tillægges betydning af 27-37 % af virksomhederne, og dels en gruppe, som tillægges betydning af 11-19 % af virksomhederne. Den første gruppe omfatter adgang til motorvej, kommunale velfærdsydelser, kommunal betjening af virksomheder, muligheder for at deltage i klynge- og netværkssamarbejder samt adgang til transport med jernbane, fly og skib.³ Den anden gruppe, som er den gruppe, færre virksomheder tillægger stor betydning, omfatter mulighed for samarbejde med universitet og andre videninstitutioner, kommunale rådgivningstilbud, niveauet for grundskyld og kommunale afgifter samt niveauet for den kommunalt opkrævede dækningsafgift.

³ I 2019-undersøgelsen er der spurgt særskilt til adgang til transport med henholdsvis jernbane, fly og skib, men disse tre kategorier er slået sammen i figur 1-3 for at sammenligne med 2016-undersøgelsen, hvor der blev spurgt til jernbane, fly og skib under ét. I 2019-undersøgelsen tillægger 4 % af virksomhederne adgangen til jernbane stor eller afgørende betydning, mens det gælder 22 % for adgangen til fly og 6 % for adgangen til skibstransport. Blandt de i alt 27 % af virksomhederne, der i 2019-undersøgelsen tillægger adgang til jernbane, fly og skib under ét stor eller afgørende betydning, fylder adgang til fly således den klart største rolle som vigtig rammebetingelse.

Dette mønster svarer til det mønster, der blevet fundet, da undersøgelsen blev gennemført for første gang i 2016. Der er således en tendens til, at der findes et hierarki af rammebetingelser, når man ser på, hvad virksomhederne tillægger størst betydning for vækst og udvikling (figur 2). Som det fremgår af figur 1, er der dog en generel tendens til, at de mest vigtige og næstmest vigtige rammebetingelser tillægges stor eller afgørende betydning af lidt flere virksomheder i 2019 end i 2016, mens det forholder sig mere blandet for de tredje mest vigtige rammebetingelser.⁴

Figur 2. Et hierarki af rammebetingelser

Mest vigtige	God digital infrastruktur som f.eks. hurtigt internet og bredbånd Muligheder for at tiltrække arbejdskraft med de rette kompetencer
Næstmest vigtige	Adgang til motorvej De kommunale velfærdsydelser i form af eksempelvis børnepasningsordninger, skoleforhold og fritidstilbud Den kommunale betjening af virksomheder, eksempelvis i forbindelse med tilladelser eller formidling af arbejdskraft Muligheder for at deltage i erhvervsrelaterede klynge- og netværkssamarbejder Adgang til jernbane, fly- og skibstransport
Tredje mest vigtige	Muligheder for samarbejde med universitet og andre videninstitutioner (f.eks. GTS-institutter) De kommunale rådgivningstilbud i forbindelse med virksomhedsopstart, -drift og -udvikling Niveauet for grundskyld og kommunale afgifter (f.eks. i form af byggesagsgebyrer) Kommunens opkrævning af dækningsafgift

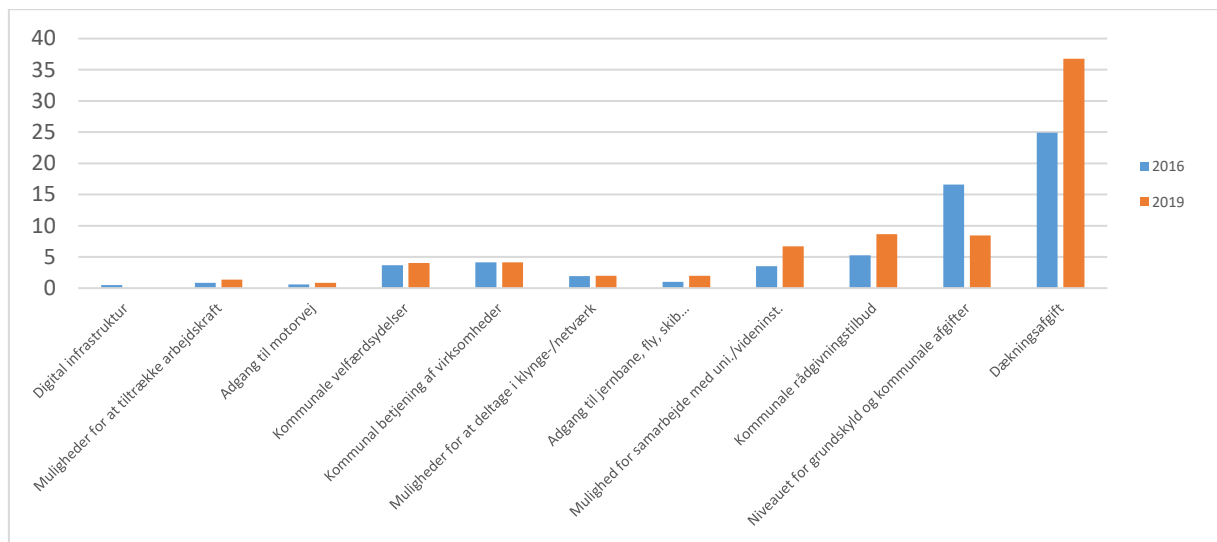
Det hierarkiske mønster, som er gengivet i figur 2, gælder for virksomhederne under ét, men der viser sig variationer, når man undersøger rammebetingelsernes betydning ud fra virksomhedernes eksportorientering, størrelse og branchetilhørsforhold. Variationerne belyses nærmere i rapportens afsnit 3.

Undersøgelsen fra 2016 viste, at virksomhederne ikke havde en klar vurdering af alle de undersøgte rammebetingelsers betydning – herunder hvorvidt den enkelte rammebetingelse overhovedet har en betydning. Det illustreres af den andel, der har svaret ”ved ikke” til spørgsmålene om betydning. Figur 3 giver en oversigt over dette, og her skiller to rammebetingelser sig ud, nemlig niveauet for grundskyld og kommunale afgifter samt kommunens opkrævning af dækningsafgift. Dette er, med små modifikationer, en gentagelse af mønsteret fra 2016. Hvor hver sjette virksomhed i 2016 svarede ”ved ikke” til, om niveauet for grundskyld og kommunale afgifter havde betydning for virksomhedens vækst og udvikling, gælder dette kun hver tolvte virksomhed i 2019. Den omvendte bevægelse ses i tilfældet med kommunens opkrævning af dækningsafgift: Hvor hver fjerde virksomhed svarede ”ved ikke” i 2016, er det i 2019 mere end hver tredje virksomhed, der svarer ”ved ikke”. Man skal være forsigtig med at tillægge denne variation på tværs af de to undersøgelser for stor betydning, men da begge rammebetingelser også i 2019 er at finde i den gruppe af rammebetingelser, som tillægges mindst betydning, tyder gentagelsen af mønsteret på, at grundskyld, kommunale afgifter og dækningsafgift ikke tillægges nogen væsentlig betydning for de fleste virksomheders vækst- og udviklingsmuligheder.

⁴ Det skal i denne forbindelse bemærkes, at data ikke er vægtet. Der er dog relativt små forskelle i sammensætningen af deltagende virksomheder mellem 2016- og 2019-undersøgelsen. For en nærmere beskrivelse af de deltagende virksomheder se Drejer og Gjerding (2019).

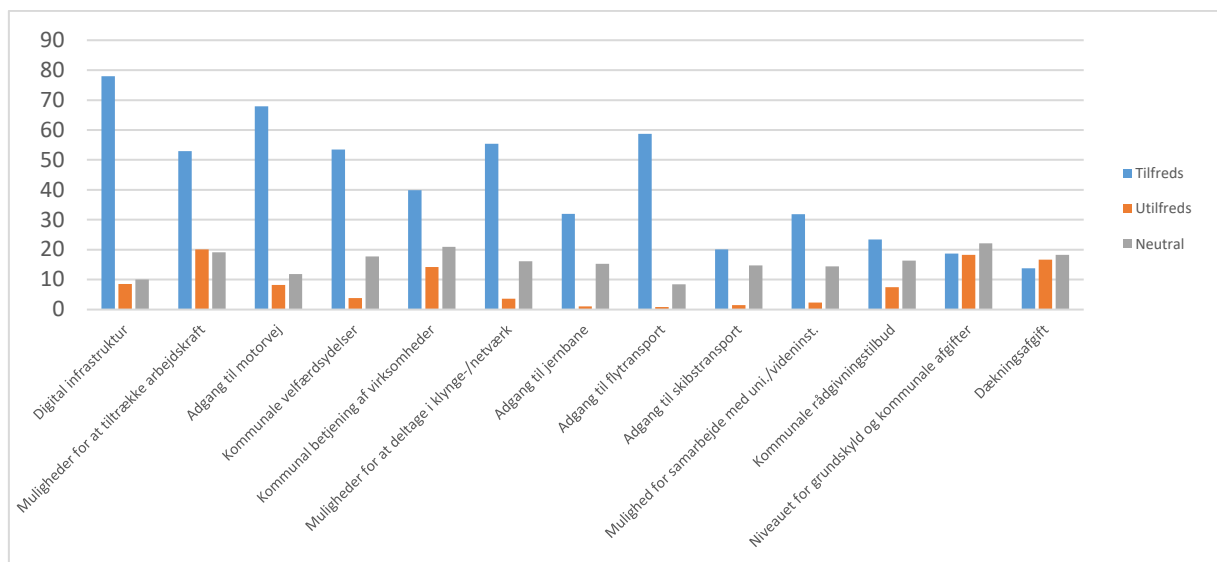
Figur 3. Virksomheder, der har svært ved at forholde sig til rammebetingelsernes betydning

Andelen af virksomheder, der svarer "ved ikke"

Vurderingen af de enkelte rammebetingelsernes betydning for virksomhedens udvikling og vækst fortæller i udgangspunktet ikke noget om den enkelte virksomheds tilfredshed med rammebetingelserne. Figur 4 belyser den udstrækning hvorved virksomhederne er tilfredse, utilfredse eller neutrale i forhold til de undersøgte rammebetingelser.

Figur 4. Hvor tilfredse er virksomhederne med rammebetingelserne?

Tilfreds: Andelen af virksomheder, som svarer, at de er tilfreds eller meget tilfreds med rammebetingelsen.

Utilfreds: Andelen af virksomheder, som svarer, at de er utilfreds eller meget utilfreds med rammebetingelsen.

Neutral: Andelen af virksomheder, som svarer, at de hverken er tilfreds eller utilfreds med rammebetingelsen.

Andelen af virksomheder, som svarer "Ved ikke", indgår ikke i figuren.

Det generelle billede er, at den langt overvejende del af virksomhederne er tilfredse med rammebetingelserne, og at andelen af utilfredse virksomheder er relativt lille. Kun i tilfældet med niveauet for grundskyld og kommunale afgifter, samt den kommunalt opkrævede dækningsafgift, er andelen af utilfredse virksomheder på niveau med andelen af tilfredse virksomheder. Hvad angår niveauet for grundskyld og kommunale afgifter, er 18,3 % af virksomhederne utilfredse, mens 18,7 % er tilfredse. Hvad angår kommunens opkrævning af dækningsafgift, er 16,7 % af virksomhederne utilfredse, mens 13,8 % er tilfredse. Dette mønster svarer til mønsteret fra 2016-undersøgelsen. Herudover kan man hæfte sig ved, at forskellen mellem andelen af tilfredse og utilfredse virksomheder er klart størst for den digitale infrastruktur, hvor 78,0 % er tilfredse, mens 8,5 % er utilfredse. Dette svarer til billedet fra 2016-undersøgelsen. Hvad angår den anden-vigtigste rammebetingelse, nemlig muligheden for at tiltrække arbejdskraft med de rette kompetencer, er forskellen mellem andelen af henholdsvis tilfredse og utilfredse virksomheder blevet mindsket i forhold til 2016-undersøgelsen. Hvor disse andele i 2016 var henholdsvis 58,1 % og 17,1 %, er de nu 53,0 % og 19,2 %. Man skal være forsigtig med at drage for stærke konklusioner af denne udvikling, men den kan være en indikation på, at det er blevet vanskeligere at tiltrække arbejdskraft. Analysen i rapportens afsnit 3 giver en indikation på, at dette er tilfældet, især inden for bygge og anlæg samt transportbranchen og industri.

Hvad betyder virksomhedens internationale engagement?

I den internationale forskning lægges der ofte vægt på, at gunstige rammebetingelser har betydning for, hvordan virksomheder evner at tage del i den internationale arbejdsdeling. Vi kender det fra den industriøkonomiske og innovationsøkonomiske forskning, hvor international konkurrenceevne sættes i forbindelse med karakteren af det nationale innovationssystem og koncentrationen af virksomheder inden for bestemte brancher og geografiske områder (Porter, 1990; Lundvall, 1992; Krugmann, 2000), f.eks. i form af klynger og netværk. Der kan derfor forventes en sammenhæng mellem, hvordan virksomheder vurderer rammebetingelserne, og hvor stærkt de er orienterede mod internationale markeder.

I undersøgelsen er virksomhederne blevet bedt om at angive, hvor stor en andel af omsætningen, der kommer fra eksport. Dette er en indikation på, hvor stærkt virksomhederne er orienterede mod internationale markeder. Mens 63,2 % af virksomhederne svarer, at de ikke har eksport, gælder det for 13,2 % af virksomhederne, at under 10 % af deres omsætning kommer fra eksport, mens 21,9 % af virksomhederne angiver, at mindst 10 % af omsætningen hidrører fra eksport.⁵ Figur 5 viser, hvor stor en andel af virksomhederne inden for hver af disse tre grupper, der angiver, at hver enkelt rammebetingelse har stor eller afgørende betydning for deres vækst og udvikling.

Hvad angår de to mest vigtige rammebetingelser, nemlig digital infrastruktur og muligheden for at tiltrække arbejdskraft med de rette kompetencer, er der en tendens til, at jo stærkere virksomhederne er orienteret mod de internationale markeder, jo større andel af virksomhederne vurderer disse to rammebetingelser som værende af stor eller afgørende betydning. Tilsvarende gælder for udvalgte transportmuligheder, hvor adgang til transport med fly og skib tillægges stor eller afgørende betydning, jo stærkere virksomhederne er orienteret mod de internationale markeder. Dette er ikke samme grad tilfældet med adgang til motorvej, hvor det i stedet tyder på, at virksomheder med orientering mod internationale markeder, uanset omfanget af denne orientering, ligger på samme niveau, hvor cirka 45 % tillægger disse rammebetingelser stor eller afgørende betydning for vækst- og udviklingsmuligheder mod 32 % for virksomheder uden eksport. I forhold til mulighederne for at samarbejde

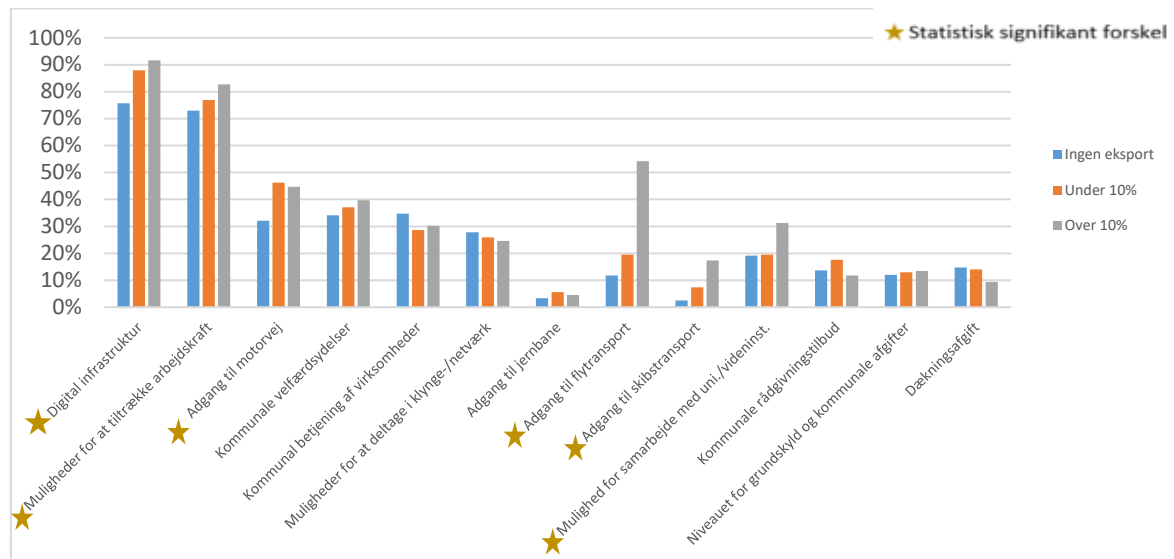
⁵ 1,7% af virksomhederne svarer "ved ikke".

med universitet og videninstitutioner skiller virksomheder med en eksportanden på over 10 % sig ud fra de øvrige virksomheder ved i højre grad at tillægge dette stor eller afgørende betydning.

For de resterende rammebetingelser er forskellene ikke statistisk signifikante på tværs af graden af international orientering.

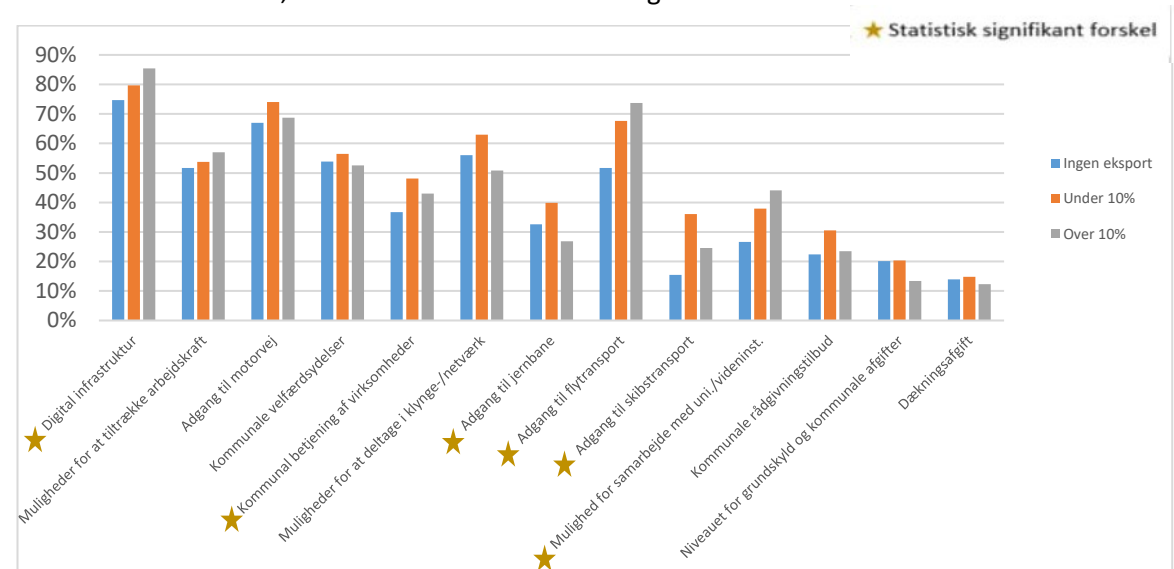
Figur 5. Hvad betyder eksportorientering for vurderingen af rammebetingelser?

Andel af virksomheder, der svarer "stor betydning" eller "afgørende betydning"

Figur 6. Hvad betyder eksportorientering for tilfredsheden med rammebetingelserne?

Andel af virksomheder, der svarer "tilfreds" eller "meget tilfreds"

Når man ser på virksomhedernes tilfredshed med rammebetingelserne, tegner der sig et lidt andet billede, sådan som man kan se i figur 6. Her er der ikke nogen statistisk signifikant sammenhæng mellem virksomhedernes eksportorientering og tilfredshed, hvad angår muligheder for at tiltrække arbejdskraft, adgang til motorvej, kommunale velfærdsydelser, muligheder for at deltage i klynge- og netværkssamarbejder, kommunale rådgivningstilbud, samt henholdsvis niveauet for grundskyld og kommunale afgifter samt dækningsafgift. Hvad angår digital infrastruktur, adgang til flytransport og skibstransport, samt mulighed for at samarbejde med universitet og videninstitutioner, er der en statistisk signifikant sammenhæng lige som i den forrige figur, hvor de fire rammebetingelser blev tillagt stor eller afgørende betydning jo mere orienteret virksomheden var mod de internationale markeder. Hvad angår tilfredsheden med digital infrastruktur, adgang til flytransport og mulighed for samarbejde med universitet og videninstitutioner, er de mest internationalt orienterede virksomheder også mest tilfredse, mens tilfredsheden med adgang til skibstransport er størst hos virksomheder med moderat international orientering (eksport mindre end 10 %). I modsætning til figur 5 viser figur 6 en statistisk signifikant sammenhæng, hvad angår adgang til jernbane og kommunal betjening af virksomheder. Her er det virksomhederne med moderat international orientering, der er mest tilfredse.

Figur 7 opsummerer de oven for drøftede resultater.

Figur 7. Sammenhæng mellem eksportorientering og vurdering af rammebetingelse

Oversigt over de statistisk signifikante sammenhænge i figur 5 og 6.

Virksomheds-type	Rammebetingelser, som virksomhedstypen tillægger større betydning end den anden virksomhedstype	Rammebetingelser, som virksomhedstypen angiver at være mere tilfredse med end den anden virksomhedstype
Stærk eksport-orientering	Digital infrastruktur Muligheder for at rekruttere arbejdskraft Adgang til flytransport Adgang til skibstransport Mulighed for samarbejde med universitet og videninstitutioner	Digital infrastruktur Adgang til flytransport Mulighed for samarbejde med universitet og videninstitutioner
Moderat eksport-orientering		Kommunal betjening af virksomheder Adgang til jernbane Adgang til skibstransport

Der kan uddrages to hovedtendenser fra figur 7. Den første er, at jo stærkere virksomheden er orienteret mod de internationale markeder, jo bredere er viften af rammebetingelser, som virksomheden i højere grad end andre virksomheder tillægger betydning. Den anden er, at der ikke nødvendigvis er en sammenhæng mellem, hvor stærkt virksomheden er orienteret mod de internationale markeder, og hvordan virksomheden skiller sig ud fra andre virksomheder i vurderingen af, hvor tilfreds den er med de enkelte rammebetingelser. Noget tyder således på, at mens viften af rammebetingelser er væsentlig for virksomhedernes orientering mod internationale markeder, spiller andre forhold end eksportorientering ind på virksomhedernes tilfredshed med de enkelte rammebetingelser.

Virksomhedens eksportorientering spiller imidlertid ind på virksomhedernes flytteovervejelser, idet virksomheden er mere tilbøjelig til at have overvejet at flytte hele eller dele af virksomheden væk fra Aalborg kommune, jo mere den er engageret i eksport. Hver femte virksomhed, hvor eksporten udgør

mere end 10 % af omsætningen, har overvejet at flytte hele eller dele af virksomheden væk fra Aalborg kommune inden for de seneste to år. For virksomheder uden eksport er det 10,2 %, som har overvejet at flytte, mens det gælder 12,0 % af virksomhederne med en eksportandel på under 10 %.

Hvordan forholder de virksomheder, der har flytteovervejelser, sig til rammebetingelserne?

Undersøgelsen viser, at der blandt de adspurgte virksomheder generelt er tilfredshed med de fleste rammebetingelser, men at der også er et mindre antal virksomheder, der ikke er tilfredse med rammebetingelserne. Dette giver selvfølgelig anledning til overvejelser om, hvor vidt manglende tilfredshed vil motivere virksomheder til at overveje at flytte væk fra kommunen. Det følgende undersøger, om der blandt virksomheder, som har overvejet at flytte, kan spores en anden vurdering af rammebetingelserne end den, der gælder for alle de adspurgte virksomheder under ét. Man skal i denne forbindelse selvfølgelig være opmærksom på, at virksomheders beslutning om at flytte påvirkes af mange andre faktorer end de rammebetingelser, der er spurgt ind til i denne undersøgelse, f.eks. om virksomheden overvejer langsigtede strategiske satsninger eller engagerer sig i forskellige finansielle arrangementer (Pyndt & Pedersen, 2006; Cantwell, Dunning & Lundan, 2010; Andersen m.fl., 2015). Derfor er der ikke nødvendigvis en direkte årsags-virkningssammenhæng mellem virksomhedernes vurdering af rammebetingelserne og deres eventuelle overvejelser om relokalisering.

De adspurgte virksomheder er blevet bedt om at angive, om de inden for de seneste to år har overvejet at flytte hele eller dele af virksomheden væk fra Aalborg Kommune. Det har 101 af de adspurgte 819 virksomheder overvejet, svarende til 12,3 % af virksomhederne.⁶ Mens flytteovervejelser ikke har nogen statistisk signifikant sammenhæng med branchetilhørsforhold, så stiger tilbøjeligheden til at overveje hel eller delvis flytning af virksomheden med virksomhedsstørrelsen. 8,3 % af virksomhederne med under 5 ansatte har overvejet at flytte, mens det gælder 27,6 % af virksomhederne med mindst 50 ansatte.

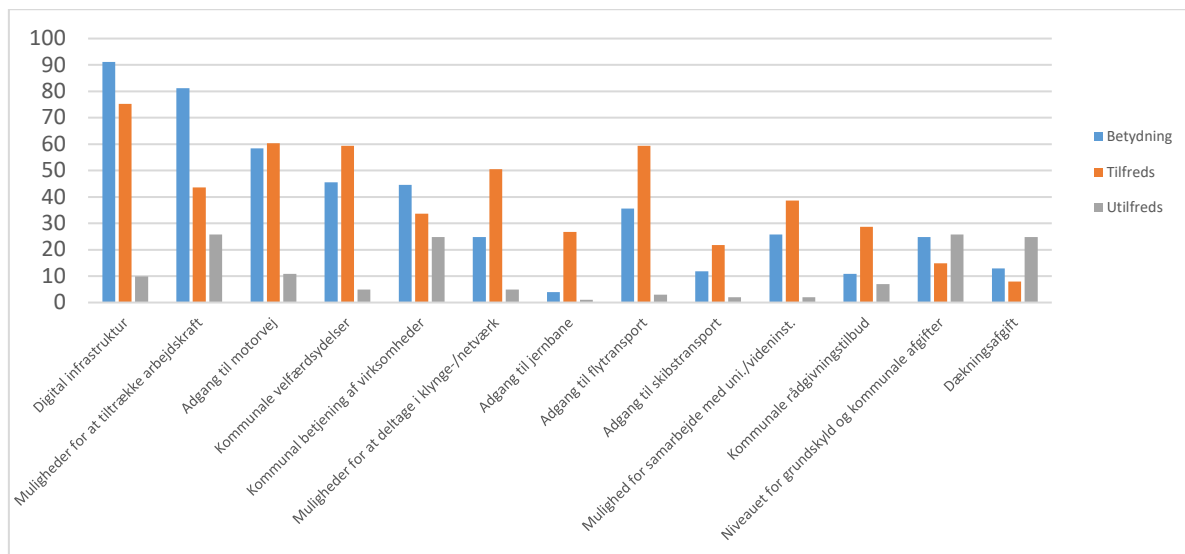
Figur 8 sammenfatter, hvordan virksomhederne med flytteovervejelser vurderer rammebetingelsernes betydning og deres tilfredshed med rammebetingelserne. Der er en statistisk signifikant sammenhæng mellem flytteovervejelser og tilfredshed med adgangen til flytransport, niveauet for grundskyld og kommunale afgifter, dækningsafgift samt den kommunale betjening af virksomheder. For de nævnte rammebetingelser er der, set i forhold de, der ikke har flytteovervejelser, en større andel utilfredse og/eller en mindre andel tilfredse blandt de virksomheder, der har overvejet at flytte hele eller dele af virksomheden væk fra Aalborg kommune inden for de seneste to år.⁷ I 2016-undersøgelsen var der udelukkende en tendens til, at virksomheder, der havde overvejet at flytte hele eller dele af virksomheden, i højere grad var utilfredse med den kommunale betjening af virksomheder.

Mønsteret for gruppen af adspurgte virksomheder som helhed, hvor der generelt er større tilfredshed end utilfredshed med rammebetingelserne, bortset fra niveauet for grundskyld og kommunale afgifter samt kommunens opkrævning af dækningsafgift, går igen for virksomhederne med flytteovervejelser. Hvad angår betydningen af de enkelte rammebetingelser, svarer mønsteret også til mønsteret for gruppen af adspurgte virksomheder som helhed, jævnfør hierarkiet i figur 2.

⁶ To virksomheder, svarende til 0,2 %, svarer "ved ikke".

⁷ Eftersom der også er en betydelig andel virksomheder, som enten svarer "hverken/eller" eller "ved ikke", forholder det sig ikke nødvendigvis sådan, at andelen af utilfredse stiger, når andelen af tilfredse falder.

Figur 8. Hvordan opleves rammebetingelserne af de 101 virksomheder, der har overvejet at flytte hele eller dele af virksomheden inden for de seneste to år?

Betydning: Andelen af de 101 virksomheder, der svarer stor eller afgørende betydning for virksomhedens nuværende beliggenhed.

Tilfreds: Andelen af de 101 virksomheder, der svarer tilfreds eller meget tilfreds.

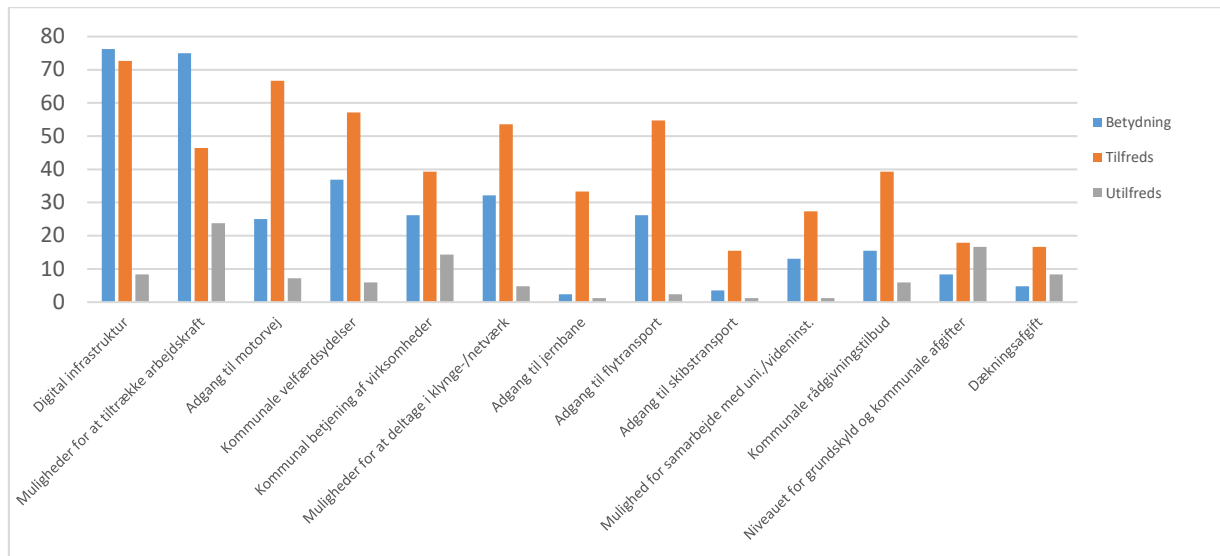
Utilfreds: Andelen af de 101 virksomheder, der svarer utilfreds eller meget utilfreds.

Hvordan forholder de nystartede virksomheder sig til rammebetingelserne?

Virksomheder, der er nystartede, har typisk andre udfordringer og strategiske behov end etablerede virksomheder. Offentlige tilbud og mulighed for at tappe ind i eksisterende værdikæder gennem f.eks. klyngesamarbejder vil forventeligt have større kritisk betydning for nystartede end for etablerede virksomheder (Audretsch, Grilo & Thurik, 2007). Derfor kan man forhåndsvis antage, at nystartede virksomheder vil vurdere rammebetingelserne anderledes end etablerede virksomheder. Om det er tilfældet, er imidlertid svært at afgøre ud fra undersøgelsen. I undersøgelsen er virksomhederne blevet spurgt om, hvor vidt de er nystartet inden for de seneste tre år, og hertil svarer 84 virksomheder (10,3 %) bekræftende. Disse virksomheder er overvejende små, hvor 59 af virksomhederne ikke har over 5 ansatte, mens 6 af virksomhederne har mindst 20 ansatte. Handel og erhvervsservice fylder meget inden for denne gruppe (i alt 43 virksomheder). Disse to brancher udgør knapt halvdelen af samtlige virksomheder i undersøgelsen. Hvordan de nystartede virksomheder forholder sig til rammebetingelserne, fremgår af figur 9.

Det generelle mønster med tilfredshed med rammebetingelserne går igen for de nystartede virksomheder. Hierarkiet af rammebetingelser følger også generelt det samme mønster som for den samlede gruppe af virksomheder.

Figur 9. Hvordan opleves rammebetingelserne af de 84 virksomheder, der er nystartet inden for de seneste tre år?

Betydning: Andelen af de 84 virksomheder, der svarer stor eller afgørende betydning for virksomhedens nuværende beliggenhed.

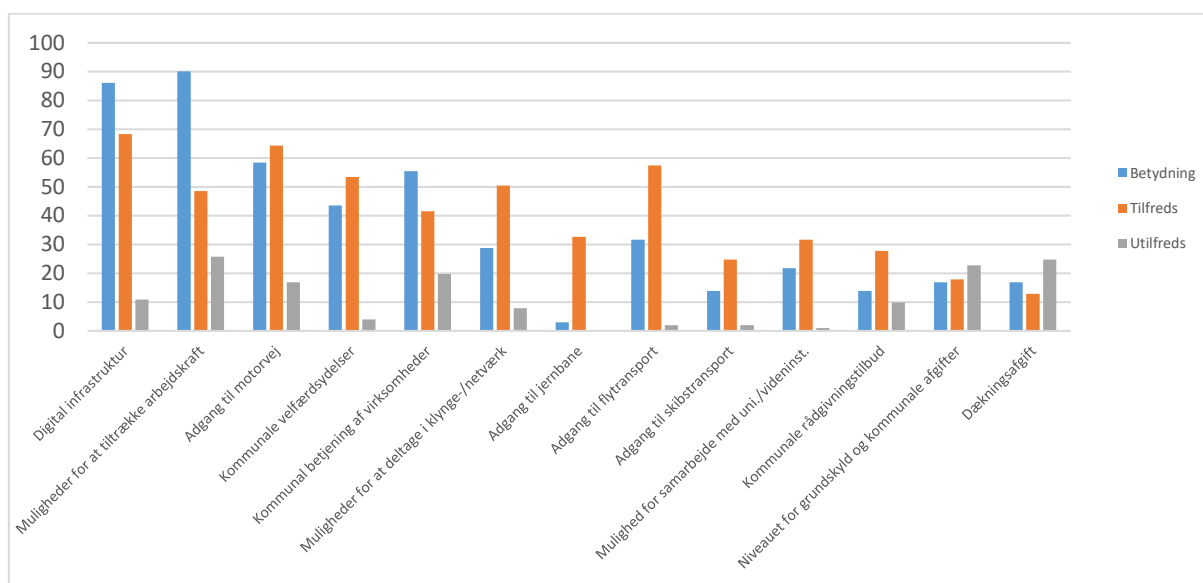
Tilfreds: Andelen af de 84 virksomheder, der svarer tilfreds eller meget tilfreds.

Utilfreds: Andelen af de 84 virksomheder, der svarer utilfreds eller meget utilfreds.

Hvordan forholder lager- og logistikudfordrede virksomheder sig til rammebetingelserne?

Det har inden for de seneste år været en udbredt opfattelse i den erhvervspolitiske debat i Aalborg Kommune, at virksomhederne har en udfordring med at skaffe lager- og logistikfaciliteter. Undersøgelsen adresserer derfor, hvor vidt virksomhederne har oplevet sådanne udfordringer inden for de seneste to år. Hertil svarer 101 virksomheder (12,3 %) bekræftende. Af disse har en tredjedel inden for samme periode overvejet at flytte hele eller dele af virksomheden væk fra Aalborg kommune, hvilket er en klart større andel end for gruppen af virksomheder som helhed, hvor kun hver tiende virksomhed har haft samme overvejelse. Virksomhedernes problemer med at skaffe lager- og logistikfaciliteter afspejler sig dog ikke i deres vurdering af rammebetingelserne, jævnfør figur 10, hvor de følger det samme mønster som for den samlede gruppe af virksomheder.

Figur 10. Hvordan opleves rammebetingelserne af de 101 lager- og logistikudfordrede virksomheder?

Betydning: Andelen af de 101 virksomheder, der svarer stor eller afgørende betydning for virksomhedens nuværende beliggenhed.

Tilfreds: Andelen af de 101 virksomheder, der svarer tilfreds eller meget tilfreds.

Utilfreds: Andelen af de 101 virksomheder, der svarer utilfreds eller meget utilfreds.

Oplever virksomhederne finansierungsproblemer?

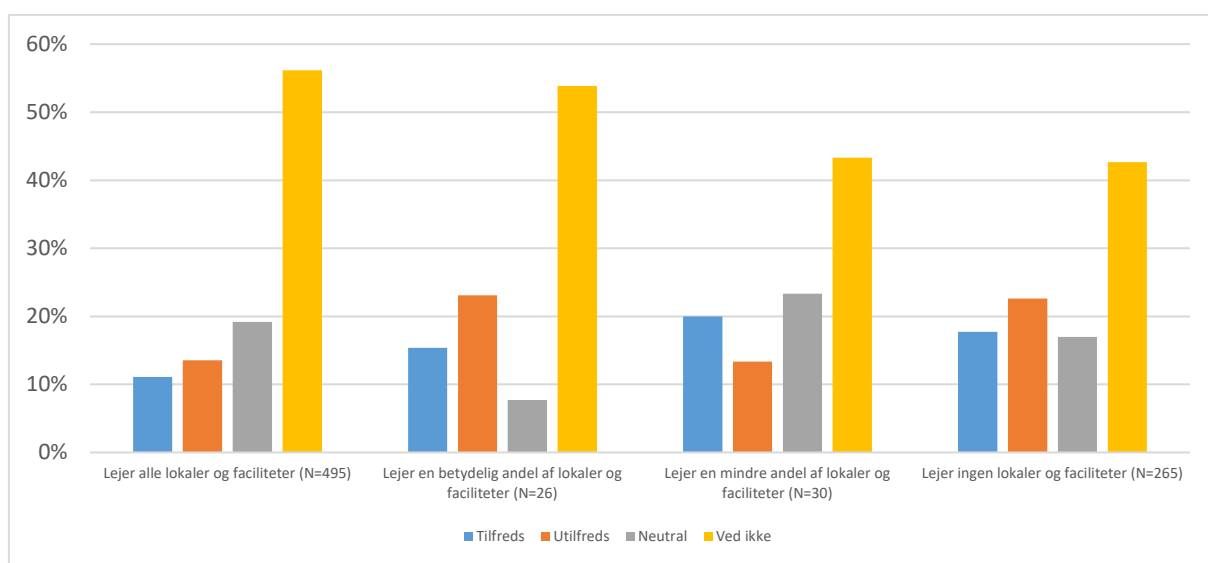
I forbindelse med præsentationen af 2016-undersøgelsen blev det i Aalborg Erhvervsråd drøftet, i hvilket omfang de adspurgte virksomheder oplevede problemer med at finansiere henholdsvis deres drifts- samt vækst- og udviklingsaktiviteter. Derfor er spørgsmål om dette inkluderet i den aktuelle undersøgelse. 10,7 % af virksomhederne svarer, at de har oplevet problemer med at skaffe finansiering til vækst- og udviklingsaktiviteter inden for de seneste to år, mens 9,4 % har haft problemer med at skaffe finansiering til driftsaktiviteter. Der er ikke nogen signifikant sammenhæng mellem finansierungsproblemer og hvor store virksomhederne er. Til gengæld er der en signifikant sammenhæng mellem branchetilhørsforhold og oplevede finansierungsproblemer. Det er i særdeleshed virksomheder inden for information og kommunikation, handel og restauration, industri samt erhvervsservice, der oplever problemer med at finansiere driftsaktiviteter. Finansiering af vækst- og udviklingsaktiviteter opleves især af virksomheder inden for information og kommunikation, hotel og restauration samt erhvervsservice.⁸ Der er ligeledes en statistisk signifikant sammenhæng mellem finansierungsproblemer og hvorvidt virksomheden har overvejet at flytte hele eller dele af virksomheden væk fra Aalborg kommune inden for de seneste to år. Mens overvejelser om flytning som tidligere nævnt gælder for omkring hver tiende virksomhed i den samlede gruppe af virksomheder, er det blandt virksomheder, der har oplevet finansierungsproblemer i relation til vækst- og udviklingsaktiviteter, knap hver fjerde virksomhed (23,9 %), der har overvejet at flytte. Blandt virksomheder, der har oplevet problemer med at skaffe finansiering af driftsaktiviteter, har 27,3 % overvejet at flytte hele eller dele af virksomheden væk fra Aalborg kommune inden for de seneste to år.

⁸ De nævnte brancher ligger alle over gennemsnittet i forhold til den andel virksomheder, som oplever finansierungsproblemer.

Kendskab til dækningsafgift hænger delvist sammen med ejerforhold

I 2016-undersøgelsen blev det konstateret, at en stor del af de adspurgte virksomheder svarede "ved ikke" til deres vurdering af dækningsafgift som rammebetingelse. Det førte til en drøftelse i Aalborg Erhvervsråd om, hvor vidt den store andel af virksomheder, der ikke var i stand til at forholde sig til dækningsafgiften, kunne tilskrives, at der blandt virksomheder, som lejer lokaler og faciliteter, ikke er samme opmærksomhed på dækningsafgiften som hos virksomheder, der ejer deres lokaler og faciliteter. Dækningsafgiften opkræves nemlig hos ejerne af erhvervsejendomme. I den aktuelle undersøgelse er virksomhederne derfor blevet spurgt om, hvor vidt de ejer alle lokaler og faciliteter, eller helt eller delvist lejer deres lokaler og faciliteter. Figur 11 viser sammenhængen mellem disse svarmuligheder og tilfredsheden med dækningsafgiften.

Figur 11. Sammenhæng mellem ejerforhold og vurdering af dækningsafgiften

Det viser sig, at mens 53,8-56,2 % af de virksomheder, der lejer alle eller en betydelig del af lokaler og faciliteter, svarer "ved ikke" til tilfredsheden med dækningsafgiften, svares "ved ikke" af henholdsvis 43,3 % og 42,6 % af de virksomheder, som lejer en mindre eller ingen del af lokaler og faciliteter. Dette er en statistisk signifikant forskel, og der er således en sammenhæng mellem virksomhedens kendskab til dækningsafgiften og virksomhedens status som henholdsvis lejer eller ejer, omend andelen af virksomheder, der ikke kan forholde sig til dækningsafgiften som rammebetingelse, er ganske stor blandt både ejere og lejere. Blandt de, der har taget stilling til tilfredsheden med dækningsafgiften, er mønstret mindre entydigt, eftersom andelen af utilfredse er lige stor blandt virksomheder, der lejer en betydelig andel af lokaler og faciliteter og blandt virksomheder, der ikke lejer nogen af deres lokaler og faciliteter (dvs. ejere). Det er således svært at konstatere en entydig sammenhæng på tværs af ejerforhold, hvad angår virksomhedernes tilfredshed/utilfredshed med dækningsafgiften.

Hvad kan vi lære af rammebetingelsernes hierarki?

Et hierarki af rammebetingelser indebærer i sagens natur, at nogle rammebetingelser er vigtigere end andre. De foregående analyser har vist, at god digital infrastruktur og muligheder for at tiltrække arbejdskraft med de rette kompetencer er de klart mest vigtige rammebetingelser for virksomheder i Aalborg Kommune. Dernæst kommer en gruppe af rammebetingelser, som formodentlig er tæt relaterede til virksomhedernes og medarbejdernes daglige liv, nemlig adgang til motorvej og andre transportadgange (i særdeleshed fly, og i langt mindre grad jernbane og skib), kommunale velfærdsydelser, kommunal betjening af virksomheder og muligheder for at deltage i erhvervsrelaterede klynge- og netværkssamarbejder. I den tredje mest vigtige gruppe af rammebetingelser finder vi muligheder for at samarbejde med universitet og andre videninstitutioner, kommunale rådgivningstilbud i forbindelse med virksomhedsopstart, -drift og -udvikling, niveauet for grundskyld og kommunale afgifter samt dækningsafgift.

Mønsteret er det samme, som blev fundet i undersøgelsen fra 2016, og lige som i den tidligere undersøgelse er der en udbredt tilfredshed med rammebetingelserne – i særdeleshed med de mest vigtige rammebetingelser. Virksomhedernes vurdering af rammebetingelserne afhænger naturligvis af, om de er i stand til at forholde sig til rammebetingelserne, og det er de generelt: Hvis man tager antallet af virksomheder, der svarer "ved ikke" til betydningen, som en indikation på, om virksomhederne er i stand til at forholde sig til rammebetingelserne, viser det sig, at det kun er i spørgsmålet om dækningsafgift, at der findes en væsentlig andel, som ikke kan svare på spørgsmålet. Her er det til gengæld mere end hver tredje virksomhed, der svarer "ved ikke". I et vist omfang afhænger virksomhedernes kendskab til dækningsafgiften af, i hvilket omfang de ejer deres lokaler og faciliteter.

Man kunne formode, at der ville være en sammenhæng mellem, hvordan virksomheder vurderer rammebetingelserne, og om de har overvejet at flytte hele eller dele af virksomheden væk fra Aalborg Kommune. Den formodning understøttes til en vis grad, eftersom der for fire af de 13 rammebetingelser en tendens til, at virksomheder med flytteovervejelser er mindre tilfredse end de, der ikke har overvejet flytning. Ligeledes viser det sig, at virksomheder er mere tilbøjelige til at overveje flytning, jo mere de er engageret i eksport. Det gælder endvidere, at jo mere eksportorienteret virksomheden er, jo bredere er den vifte af rammebetingelser, som tillægges stor betydning for en stor andel af virksomhederne.

Flytteovervejelser hænger også sammen med, om virksomheden har oplevet udfordringer med at skaffe lager- og logistikfaciliteter, og om de oplever problemer med at finansiere deres vækst- og udviklingsaktiviteter.

Endelig kan man notere sig, at nystartede virksomheders vurdering af rammebetingelsernes betydning generelt følger det samme mønster som for gruppen af virksomheder som helhed.

I det følgende analyseres de enkelte rammebetingelser nærmere med henblik på at se, hvordan eksportorientering, virksomhedsstørrelse og brancheforhold spiller sammen med vurderingen af betydning af og tilfredshed med den enkelte rammebetingelse.

3. Et nærmere blik på de enkelte rammebetingelser

Det er naturligvis ikke uvæsentligt, om virksomheder er tilfredse eller utilfredse med en rammebetingelse. Men i forbindelse med overvejelser om i hvilket omfang, der skal arbejdes med at udvikle eller vedligeholde en rammebetingelse, vil det være relevant at vide, hvor stor betydning, virksomhederne tillægger den pågældende rammebetingelse. I det følgende fokuseres der for hver enkelt rammebetingelse på koblingen mellem virksomhedernes tilfredshed og den betydning, som de tillægger rammebetingelsen. Analysen følger hierarkiet af rammebetingelser, sådan som det er vist i figur 2, og virksomhederne grupperes efter henholdsvis deres eksportorientering, antal ansatte og branchetilhørsforhold. Analysen fokuserer udelukkende på de virksomheder, som har angivet, at de tillægger den pågældende rammebetingelse stor eller afgørende betydning for virksomhedens vækst og udvikling,⁹ og for hver enkelt rammebetingelse vises de, der angiver, at de er tilfredse eller meget tilfredse med rammebetingelsen, og de, der angiver, at de er utilfredse eller meget utilfredse.

Hovedkonklusionerne¹⁰ af denne analyse er følgende:

- (1) Jo mere eksportorienterede virksomhederne er, jo større er den andel, der er tilfredse med den digitale infrastruktur, muligheder for at tiltrække arbejdskraft med de rette kompetencer, adgang til flytransport og skibstransport samt muligheder for at samarbejde med universitet og andre videninstitutioner.
- (2) Jo flere ansatte virksomhederne har, jo større er den andel, der er tilfredse med den digitale infrastruktur, adgangen til motorvej, fly- og skibstransport, de kommunale velfærdsydelser samt muligheder for at samarbejde med universitet og andre videninstitutioner.
- (3) Muligheder for at tiltrække arbejdskraft med de rette kompetencer synes især at være en udfordring for virksomheder inden for bygge og anlæg, men også for en del virksomheder inden for industri samt transportsektoren. Til gengæld er der udbredt tilfredshed med denne rammebetingelse inden for information og kommunikation samt erhvervsservice.
- (4) Den mest udbredte tilfredshed findes i forbindelse med digital infrastruktur, adgang til motorvej og flytransport, kommunale velfærdsydelser samt muligheder for at deltage i erhvervsrelaterede klynge- og netværkssamarbejder.
- (5) Der er mest udbredt tilfredshed med mulighederne for at samarbejde med universitet og videninstitutioner blandt de mest eksportorienterede virksomheder, de større virksomheder og inden for informations- og kommunikationsbranchen samt, i lidt mindre grad, erhvervsservice.
- (6) Blandt virksomheder, der tillægger de kommunale rådgivningstilbud stor eller afgørende betydning, er tilfredsheden mest udbredt blandt mikrovirksomheder (under 5 ansatte).
- (7) Blandt virksomheder, der tillægger grundskyld og kommunale afgifter samt kommunens opkrævning af dækningsafgift betydning, er der flere utilfredse end tilfredse. Den samlede andel af virksomheder, der er utilfredse, er dog ganske lille, og selv om figurerne indikerer brancheforskelle i tilfredshedsvurderingerne, er sammenhænge ikke statistisk signifikante.
- (8) Mønsteret i undersøgelsen følger generelt mønsteret i 2016-undersøgelsen, om end der er mindre variationer mellem de to undersøgelser. Den væsentligste forskel er, at den nuværende undersøgelse indikerer problemer med at skaffe kvalificeret arbejdskraft. Det sås ikke på samme måde i 2016-undersøgelsen.

⁹ De procentandele, der vises i de efterfølgende figurer, er opgjort i forhold til det samlede antal virksomheder inden for kategorien.

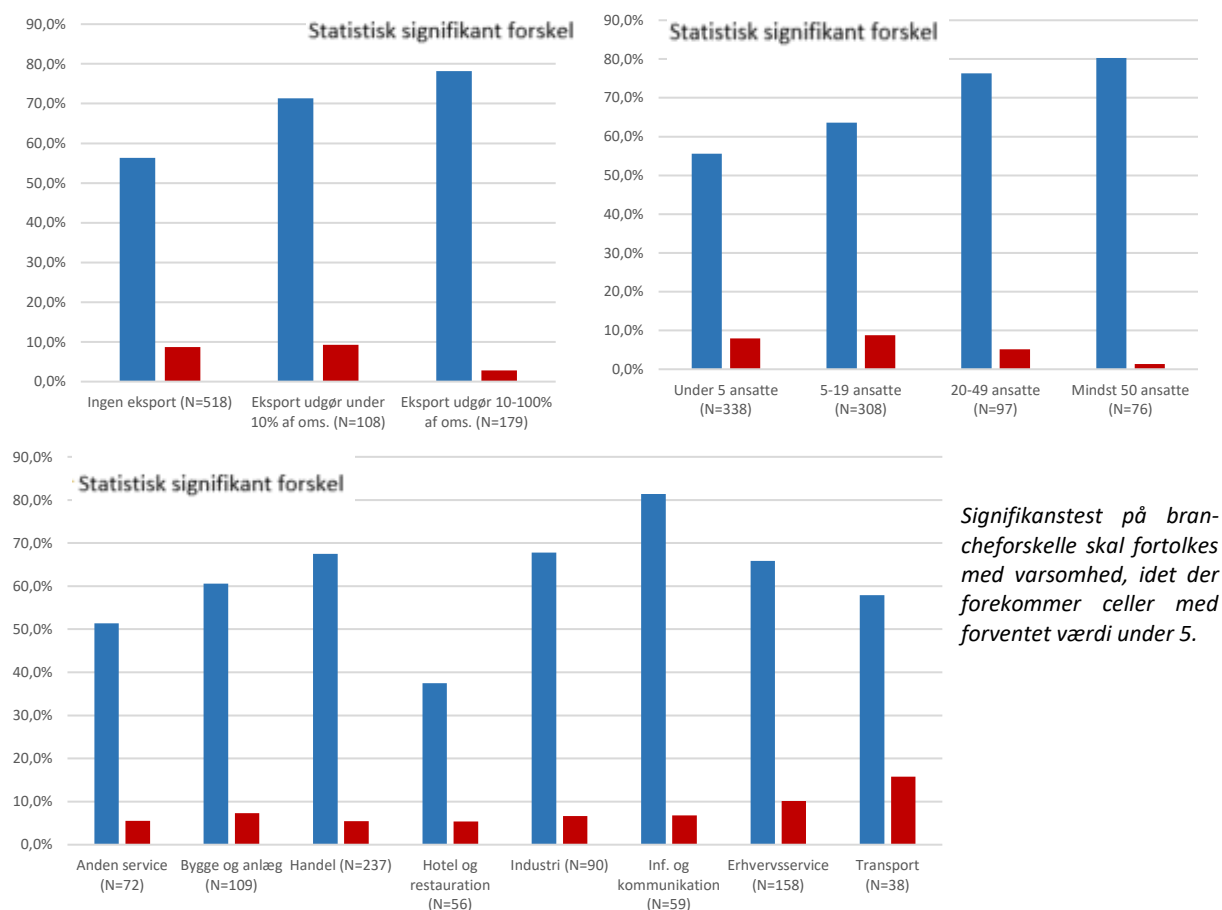
¹⁰ Baseret på, hvor der er statistisk signifikante forskelle mellem virksomhederne.

God digital infrastruktur

Figur 12 viser, at virksomhedernes eksportorientering, størrelse og branchetilhørsforhold har en signifikant sammenhæng med deres vurdering af den digitale infrastrukturens betydning samt deres tilfredshed med denne rammebetingelse. Jo mere eksportorienteret virksomheden er, jo større andel er både tilfredse med og tillægger den digitale infrastruktur stor betydning. Det samme gælder i forhold til virksomhedsstørrelse, hvor andelen af tilfredse virksomheder vokser i takt med antal ansatte. Hvad angår branchetilhørsforhold, ligger andelen, der er tilfredse med den digitale infrastruktur, generelt højt, men hotel- og restaurationsbranchen skiller sig ud ved at have en markant lavere andel tilfredse virksomheder end andre brancher.

Figur 12. God digital infrastruktur.

Andelen af virksomheder, der tillægger rammebetingelsen stor eller afgørende betydning, og som angiver, at der er tilfreds/meget tilfreds (blå) eller utilfreds/meget utilfreds (rød)

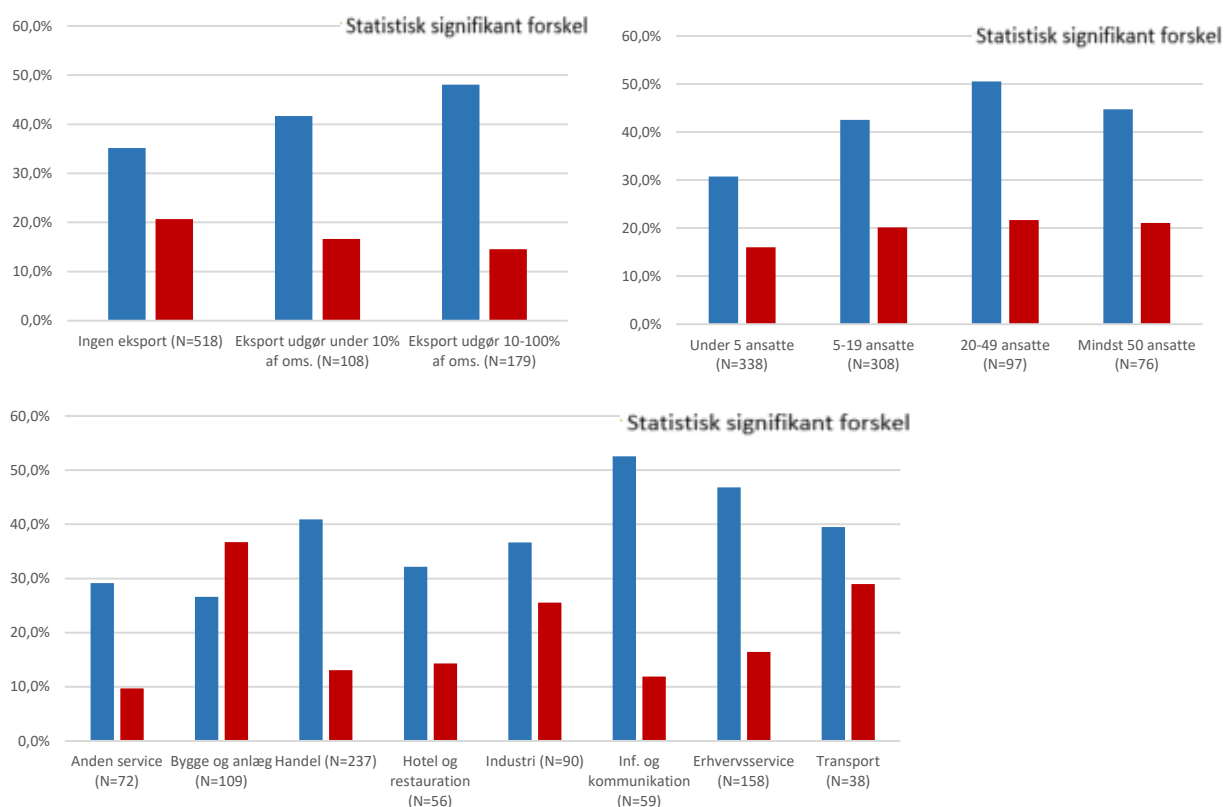
Generelt følger mønsteret i figur 12 mønsteret fra 2016-undersøgelsen bortset fra, at der i den tidligere undersøgelse ikke var en signifikant sammenhæng mellem eksportorientering og vurderingen af den digitale infrastruktur.

Muligheder for at tiltrække arbejdskraft med de rette kompetencer

Figur 13 viser, at virksomhedernes eksportorientering, størrelse og branchetilhørsforhold har en signifikant sammenhæng med deres vurdering af betydningen af og tilfredsheden med muligheder for at tiltrække arbejdskraft. Tendensen er, at jo mere eksportorienteret virksomheden er, jo hyppigere vil den tillægge stor betydning til mulighederne for at tiltrække arbejdskraft med de rette kompetencer, og jo hyppigere vil den være tilfreds med rammebetingelsen. Samme mønster ses, hvad angår virksomhedsstørrelse, om end i mindre udtalt grad. Hvad angår branchetilhørsforhold, er det navnlig inden for information og kommunikation samt erhvervsservice, at andelen af tilfredse virksomheder er størst samtidig med, at rammebetingelsen tillægges stor betydning. Det er påfaldende, at der inden for bygge og anlæg ses en overvægt af utilfredse virksomheder, der tillægger rammebetingelsen stor betydning, og at der også inden for transport samt industri er en forholdsvis stor andel virksomheder, der er utilfredse samtidig med, at de lægger stor vægt på mulighederne for at tiltrække arbejdskraft. Det kan være en indikation på, at det inden for disse tre brancher er blevet sværere at skaffe kvalificeret arbejdskraft.

Figur 13. Muligheder for at tiltrække arbejdskraft med de rette kompetencer.

Andelen af virksomheder, der tillægger rammebetingelsen stor eller afgørende betydning, og som angiver, at der er tilfreds/meget tilfreds (blå) eller utilfreds/meget utilfreds (rød)

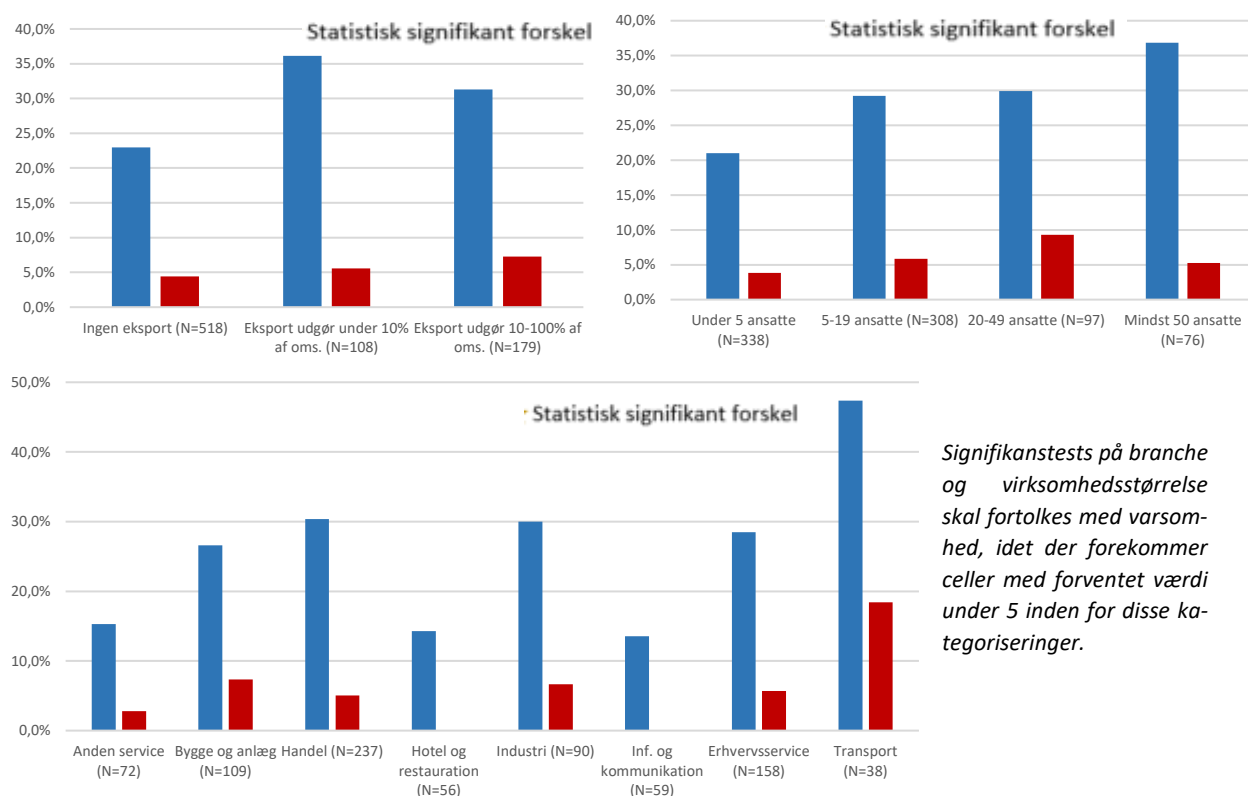
I 2016-undersøgelsen var der ikke en signifikant sammenhæng mellem eksportorientering og vurderingen af rammebetingelsen, og det var blandt virksomheder med mindst 50 ansatte, at andelen af tilfredse, som samtidig tillagde rammebetingelsen stor betydning, var højest. Desuden viste den tidligere undersøgelse ikke de indikationer på problemer med at skaffe arbejdskraft, som nævnes ovenfor.

Adgang til motorvej

Figur 14 viser, at virksomhedernes eksportorientering, størrelse og branchetilhørsforhold har en signifikant sammenhæng med deres vurdering af betydningen af adgang til motorvej og tilfredsheden med rammebetingelsen. Hvad angår eksportorientering, er andelen af tilfredse mindst hos virksomheder uden eksport. Der er samtidig en tendens til, at kombinationen af stor betydning og høj tilfredshed stiger med virksomhedsstørrelse. Ser man på tværs af brancherne, er det ikke overraskende i transportsektoren, at man finder den største andel af virksomheder, som tillægger motorvej stor betydning, og som er enten tilfredse (47,4 %) eller utilfredse (18,4 %). Det afspejler selvfølgelig, at adgang til motorvej er særligt vigtigt for denne branche.

Figur 14. Adgang til motorvej.

Andelen af virksomheder, der tillægger rammebetingelsen stor eller afgørende betydning, og som angiver, at der er tilfreds/meget tilfreds (blå) eller utilfreds/meget utilfreds (rød)

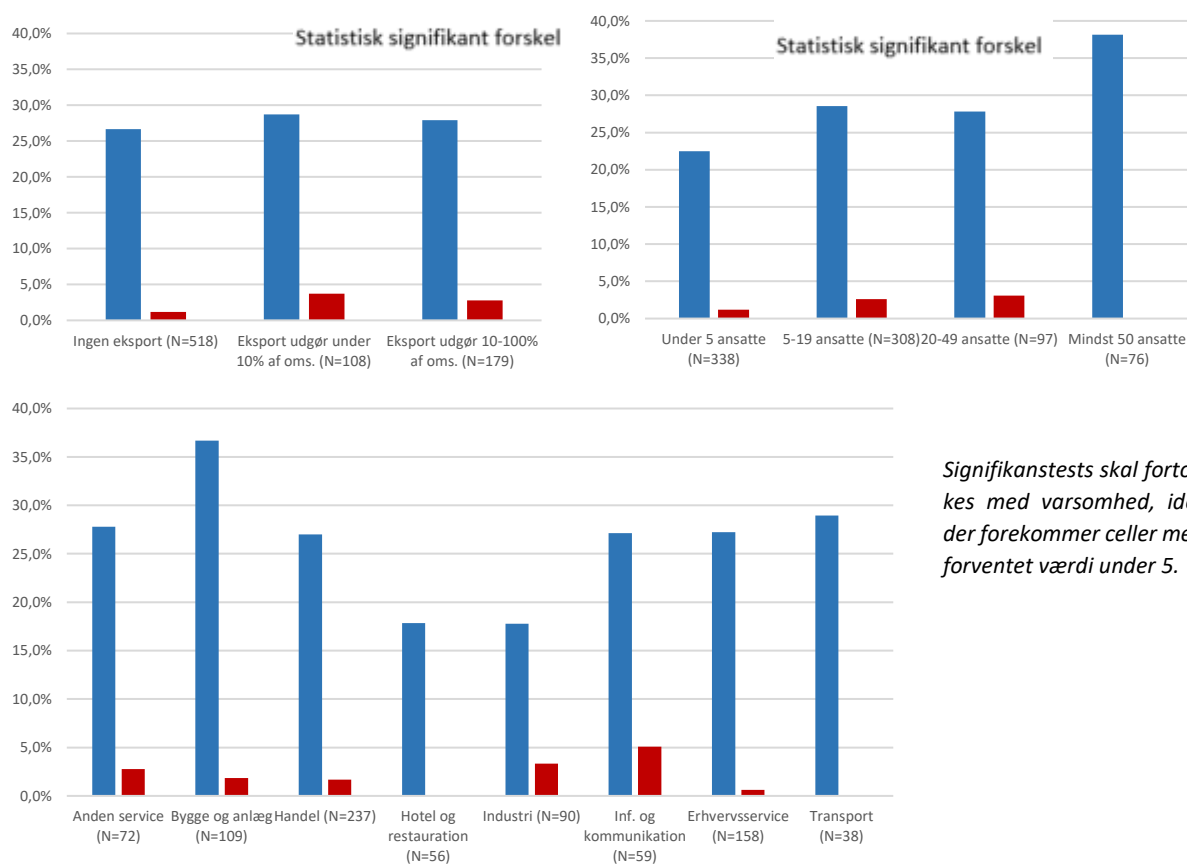
Generelt følger mønsteret i figur 14 mønsteret fra 2016-undersøgelse bortset fra, at andelen af tilfredse, som tillagde adgangen til motorvej stor betydning, steg støt med eksportorienteringen.

De kommunale velfærdsydelser

Figur 15 viser, at virksomhedernes eksportorientering og størrelse har en signifikant sammenhæng med deres vurdering af de kommunale velfærdsydelsers betydning og tilfredsheden med rammebetingelsen. Utilfredsheden er mindst blandt virksomheder uden eksport og blandt de største virksomheder – blandt virksomheder med mindst 50 ansatte er der ingen af de virksomheder, som tillægger de kommunale velfærdsydelser stor betydning, der er utilfredse, og 38,2 % tillægger både denne rammebetingelse stor betydning og er tilfredse med den. Der er ingen statistisk signifikante forskelle på tværs af brancher.

Figur 15. Kommunale velfærdsydelser.

Andelen af virksomheder, der tillægger rammebetingelsen stor eller afgørende betydning, og som angiver, at der er tilfreds/meget tilfreds (blå) eller utilfreds/meget utilfreds (rød)

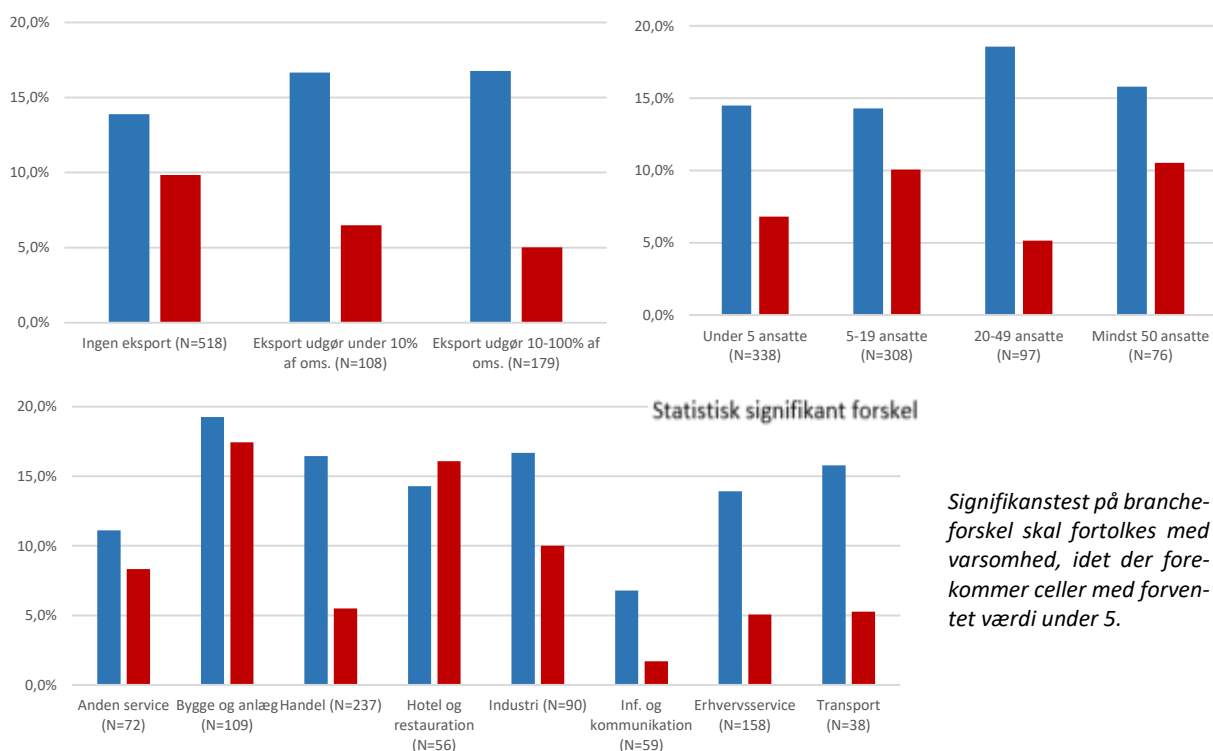
Ovenstående adskiller sig fra mønsteret i 2016-undersøgelsen i forhold til eksportorienteringen, hvor der i den tidligere undersøgelse var en tendens til, at andelen af tilfredse, som samtidig tillagde de kommunale velfærdsydelser stor betydning, faldt med eksportorienteringen – i nærværende undersøgelse ses forskellen primært på utilfredsheden. I den tidligere undersøgelse var der ikke en signifikant sammenhæng mellem virksomhedsstørrelse og vurderingen af rammebetingelsen.

Den kommunale betjening af virksomheder

Figur 16 viser, at virksomhedernes branchetilhørsforhold har en signifikant sammenhæng med deres vurdering af betydningen af den kommunale betjening af virksomheder samt tilfredsheden med denne rammebetingelse. Det er påfaldende, at der inden for bygge og anlæg samt hotel og restauration er forholdsvis store andele, der enten er tilfredse eller utilfredse – inden for hotel og restauration overgår andelen af utilfredse, som tillægger kommunal betjening stor betydning, andelen af tilfredse. Der er inden for de to brancher således et ambivalent forhold til tilfredsheden med den kommunale betjening af virksomheder.

Figur 16. Den kommunale betjening af virksomheder.

Andelen af virksomheder, der tillægger rammebetingelsen stor eller afgørende betydning, og som angiver, at der er tilfreds/meget tilfreds (blå) eller utilfreds/meget utilfreds (rød)

Generelt følger mønsteret i figur 16 mønsteret fra 2016-undersøgelsen bortset fra, at de større virksomheder (50+ ansatte) synes at have en mindre positiv vurdering af den kommunale betjening forstået på den måde, at andelen af tilfredse virksomheder er blevet mindre. I den tidligere undersøgelse var andelen af tilfredse virksomheder væsentlig højere end den tilsvarende andel hos de mindre virksomheder, hvilket ikke er tilfældet i den nuværende undersøgelse. Med hensyn til brancheforskelle er andelen af utilfredse virksomheder inden for hotel og restauration steget i forhold til 2016-undersøgelsen.

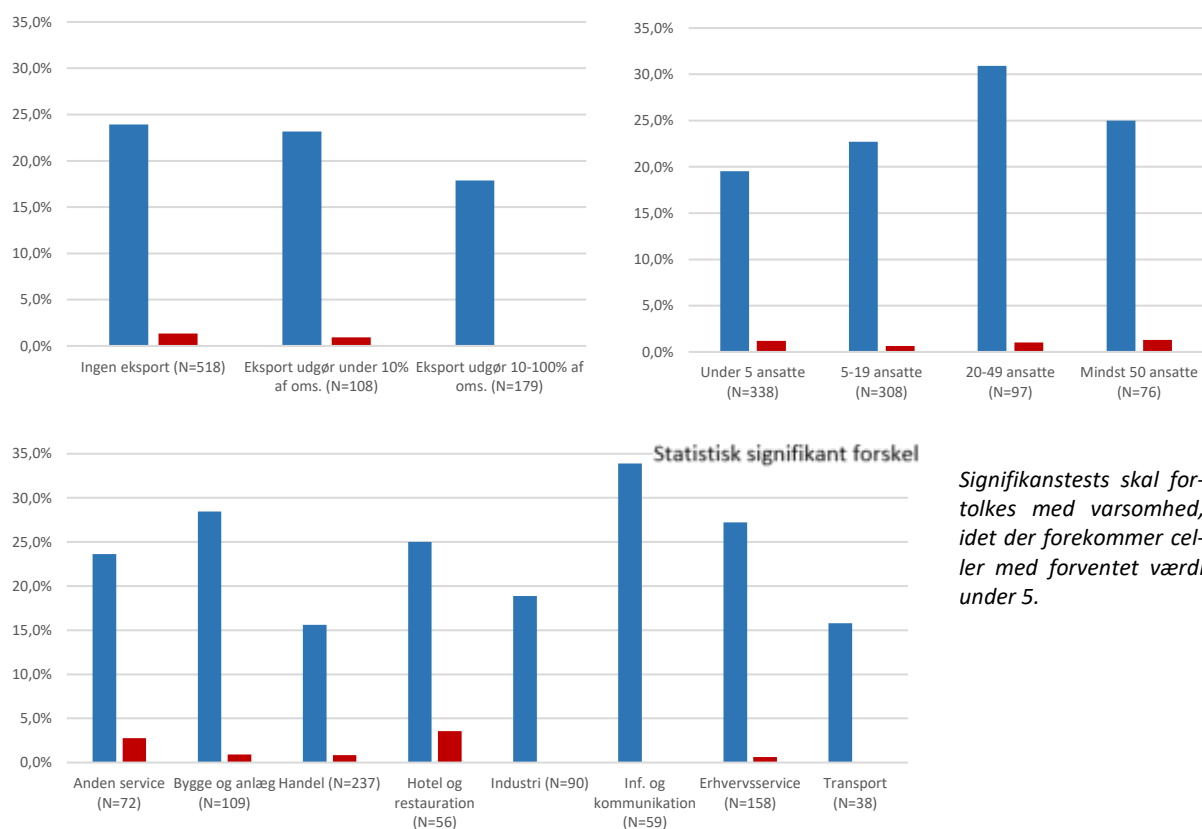
Muligheder for at deltage i erhvervsrelaterede klynge- og netværkssamarbejder

Figur 17 viser, at virksomhedernes branchetilhørsforhold har en signifikant sammenhæng med deres vurdering af betydningen af muligheder for at deltage i erhvervsrelaterede klynge- og netværkssamarbejder samt tilfredsheden med denne rammebetingelse. Der er ikke signifikante forskelle på tværs af eksportorientering og virksomhedsstørrelse. Information og kommunikation, erhvervsservice samt bygge og anlæg skiller sig ud som brancher, hvor tilfredsheden med mulighederne for at deltage i klynge- og netværkssamarbejder er udbredt samtidig med, at rammebetingelsen tillægges betydning. Det tyder på, at klynge- og netværkssamarbejder er særligt betydningsfulde for netop disse brancher.

Der er generelt meget få virksomheder, som både tillægger deltagelse i erhvervsrelaterede klynge- og netværkssamarbejder stor betydning, og samtidig er utilfredse med denne rammebetingelse.

Figur 17. Muligheder for at deltage i erhvervsrelaterede klynge- og netværkssamarbejder.

Andelen af virksomheder, der tillægger rammebetingelsen stor eller afgørende betydning, og som angiver, at der er tilfreds/meget tilfreds (blå) eller utilfreds/meget utilfreds (rød)

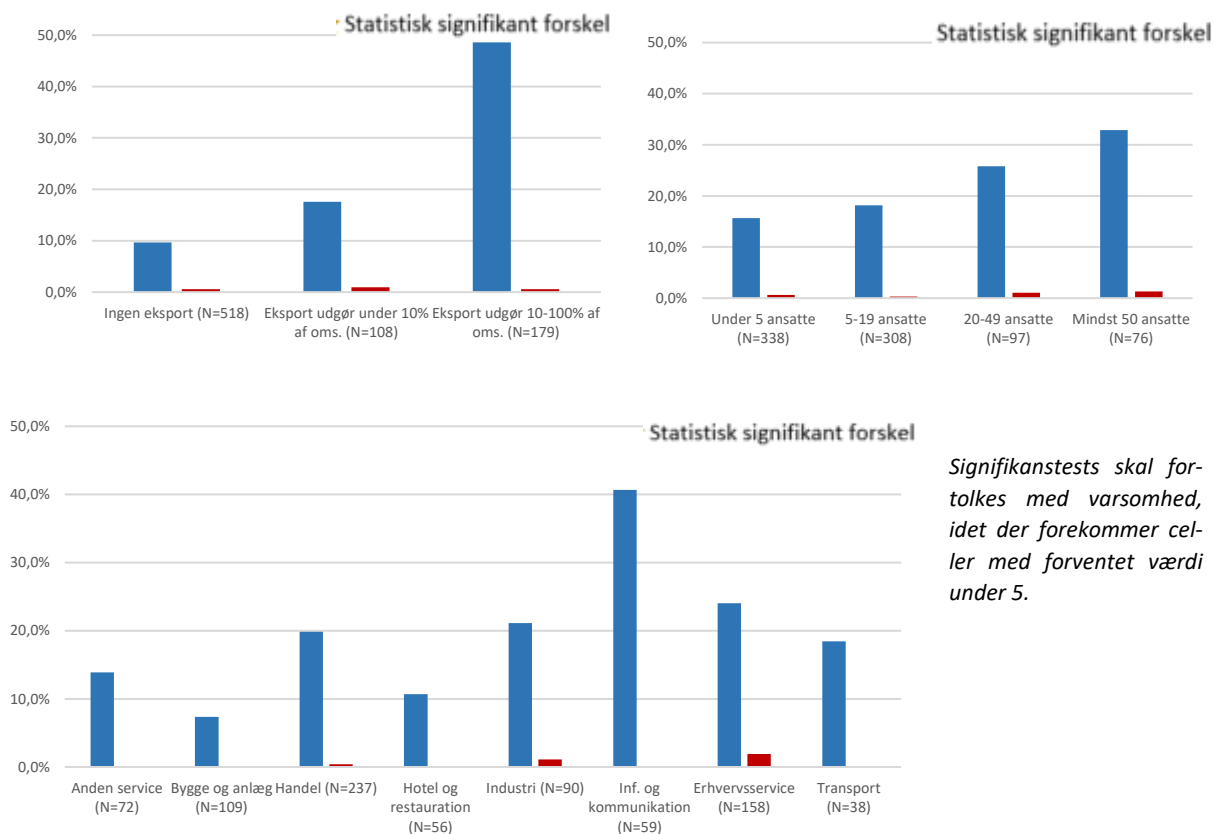
Generelt følger mønsteret i figur 17 mønsteret fra 2016-undersøgelsen bortset fra, at der i den tidligere undersøgelse var en signifikant sammenhæng mellem virksomhedsstørrelse og vurderingen af rammebetingelsen. I den tidligere undersøgelse var der en klar sammenhæng i form af, at andelen af virksomheder, der var tilfredse med muligheder for at deltage i erhvervsrelaterede klynge- og netværkssamarbejde, steg med virksomhedsstørrelsen – jo større virksomhed, jo større sandsynlighed for, at den var tilfreds med rammebetingelsen og tillagde den stor betydning. Med hensyn til brancheforhold, så var der i 2016-undersøgelsen ingen virksomheder inden for hotel og restauration, som tillagde rammebetingelsen stor betydning, samtidig med, at de var utilfredse med den, mod 3,6 % nu.

Adgang til flytransport

Figur 18 viser, at virksomhedernes eksportorientering, størrelse og branchetilhørsforhold har en signifikant sammenhæng med deres vurdering af betydningen af adgang til flytransport samt tilfredsheden med denne rammebetingelse. Det er blandt virksomheder med den stærkeste eksportorientering og blandt de største virksomheder, at man finder den største andel virksomheder, som både tillægger adgang til flytransport stor betydning og er tilfredse med denne adgang. Hvad angår brancher, er det særligt information og kommunikation, der skiller sig ud, hvor rammebetingelsen tillægges størst betydning og samtidig er genstand for den mest udbredte tilfredshed. De mindst andele, som tillægger adgang til flytransport betydning og er tilfredse med denne, findes blandt virksomheder uden eksport og virksomheder inden for bygge og anlæg samt hotel og restauration.

Figur 18. Adgang til flytransport.

Andelen af virksomheder, der tillægger rammebetingelsen stor eller afgørende betydning, og som angiver, at der er tilfreds/meget tilfreds (blå) eller utilfreds/meget utilfreds (rød)

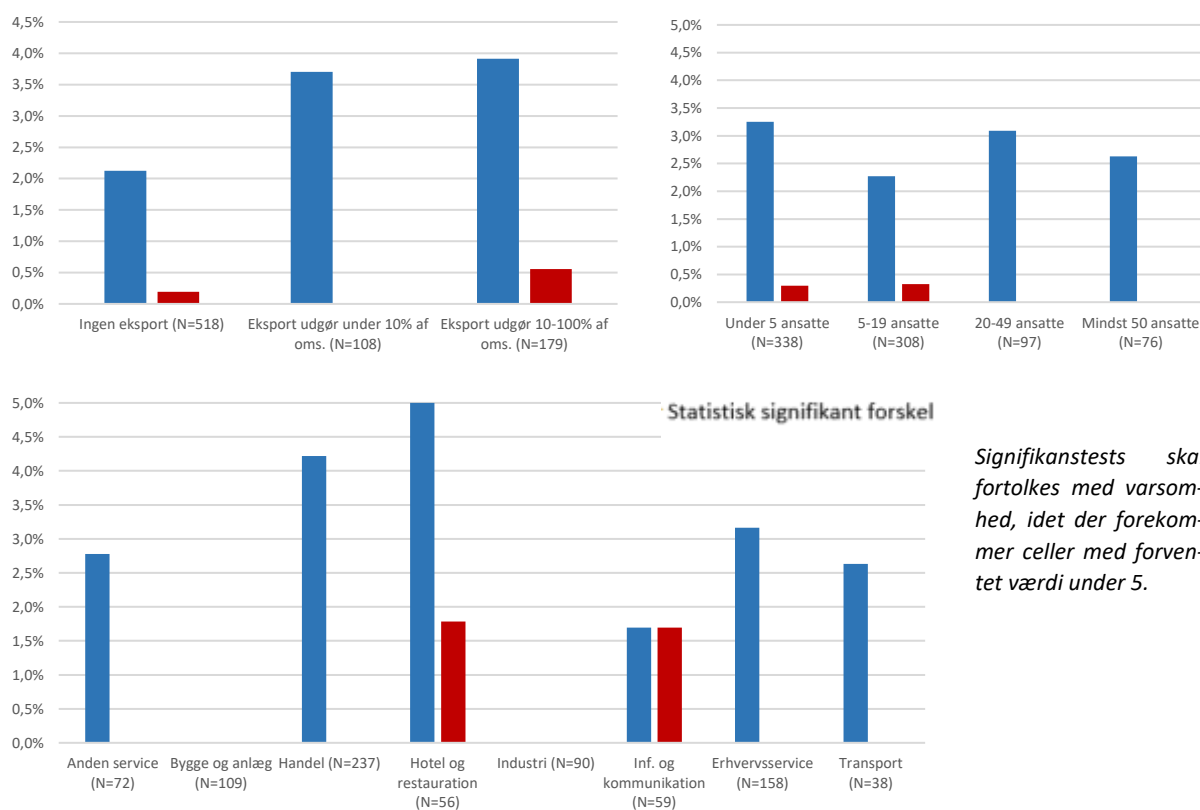
I 2016-undersøgelsen var adgang til flytransport slået sammen med adgang til skibstransport og jernbane, og der kan derfor ikke drages direkte paralleller til den aktuelle undersøgelse.

Adgang til jernbane

Figur 19 viser, at virksomhedernes branchetilhørsforhold har en signifikant sammenhæng med deres vurdering af betydningen af adgang til jernbane samt tilfredsheden med denne rammebetingelse. Generelt er det meget få virksomheder, der tillægger adgang til jernbane betydning, og der er i særdeleshed meget få, som er utilfredse. Blandt de virksomheder, der tillægger adgangen til jernbane betydning, er tilfredsheden mest udbredt blandt virksomheder inden for hotel og restauration (her er der dog også utilfredse virksomheder) samt handel.

Figur 19. Adgang til jernbane.

Andelen af virksomheder, der tillægger rammebetingelsen stor eller afgørende betydning, og som angiver, at der er tilfreds/meget tilfreds (*blå*) eller utilfreds/meget utilfreds (*rød*)

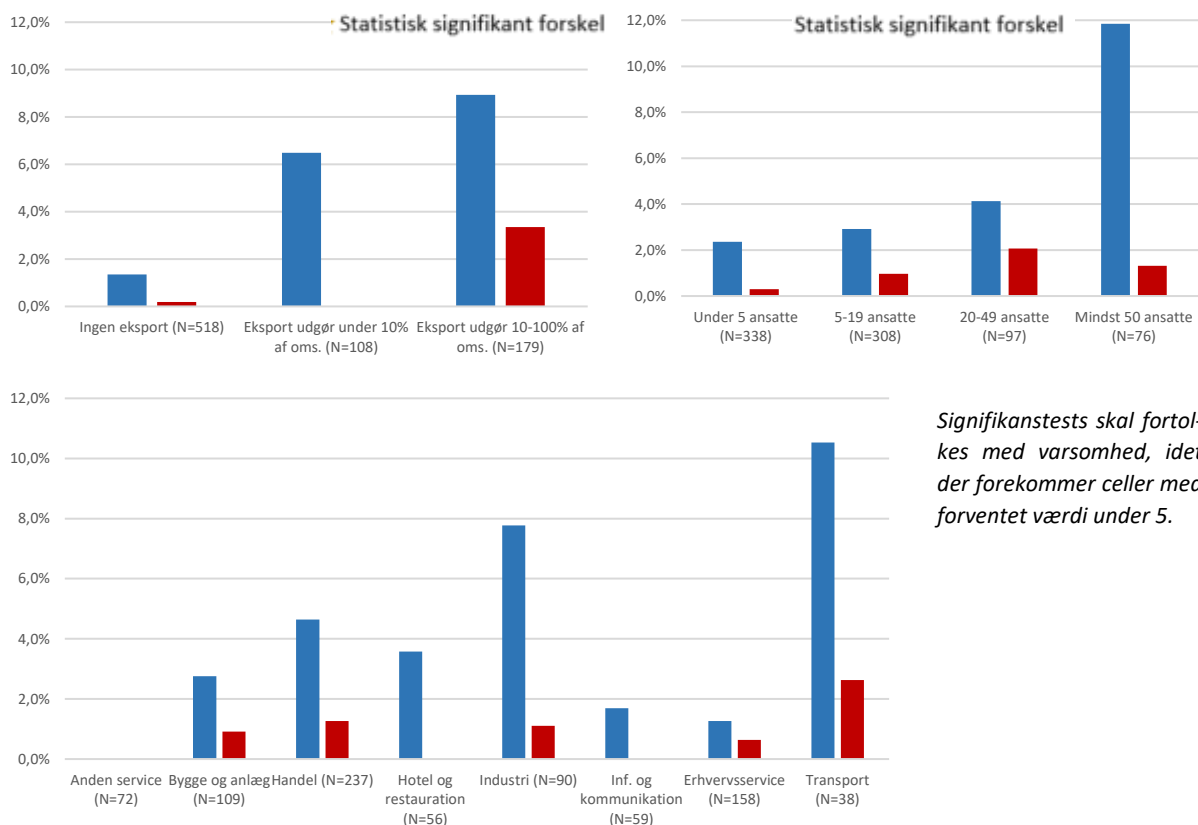
I 2016-undersøgelsen var adgang til jernbane slået sammen med adgang til skibstransport og flytransport, og der kan derfor ikke drages direkte paralleller til den aktuelle undersøgelse.

Adgang til skibstransport

Figur 20 viser, at virksomhedernes eksportorientering og størrelse har en signifikant sammenhæng med deres vurdering af betydningen af adgang til skibstransport og tilfredsheden med rammebetingelsen. Adgangen til skibstransport tillægges betydning af flere, jo mere eksportorienterede virksomhederne er, samt blandt de større virksomheder (50+ ansatte). Der er en tendens til, at der også er flest utilfredse virksomheder blandt de mest eksportorienterede. Tilsvarende er andelen af utilfredse blandt virksomheder med 20-49 ansatte også relativt stor set i forhold til andelen af tilfredse virksomheder – der er dog generelt meget få virksomheder i denne størrelseskategori, som tillægger adgang til skibstransport betydning. Fortolkninger af de viste tendenser skal således ses i lyset af, at skibstransport som rammebetingelse kun vurderes at have betydning af en forholdsvis lille del af det samlede antal virksomheder.

Figur 20. Adgang til skibstransport.

Andelen af virksomheder, der tillægger rammebetingelsen stor eller afgørende betydning, og som angiver, at der er tilfreds/meget tilfreds (blå) eller utilfreds/meget utilfreds (rød)

I 2016-undersøgelsen var adgang til skibstransport slået sammen med adgang til flytransport og jernbane, og der kan derfor ikke drages direkte paralleller til den aktuelle undersøgelse.

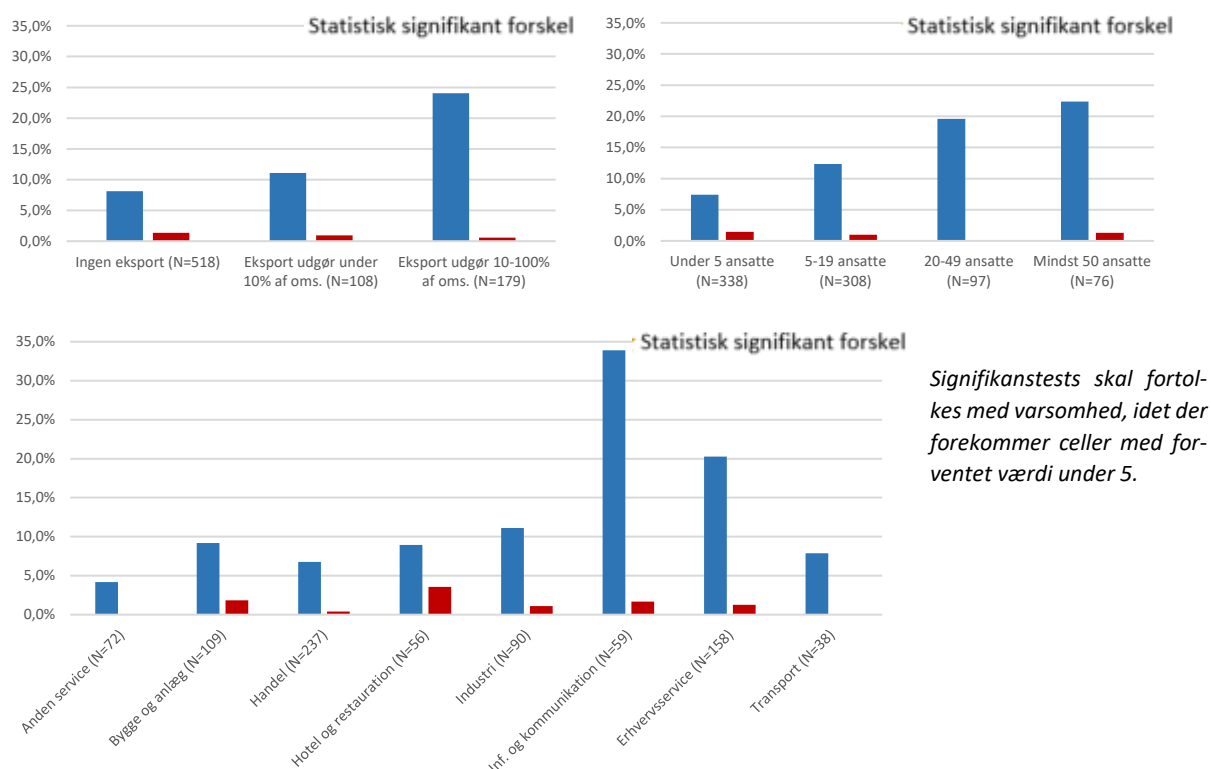
Muligheder for samarbejde med universitet og andre videninstitutioner

Figur 21 viser, at virksomhedernes eksportorientering, størrelse og branchetilhørsforhold har en signifikant sammenhæng med deres vurdering af betydningen af muligheder for samarbejde med universitet og andre videninstitutioner samt tilfredsheden med rammebetingelsen. Virksomheder, der er orienteret mod udenlandske markeder, er hyppigere tilfredse med rammebetingelsen samtidig med, at de tillægger den stor betydning. I forhold til virksomhedsstørrelse stiger den andel, der tillægger rammebetingelsen betydning og er tilfredse med den, med antallet af ansatte. Det kan afspejle, at eksportorientering og virksomhedsstørrelse har en sammenhæng med strukturelle forhold i virksomheden, som gør samarbejde med universiteter og andre videninstitutioner relevant.

Informations- og kommunikationsbranchen samt erhvervsservice skiller sig klart ud fra de øvrige brancher ved at have de største andele af virksomheder, der er tilfredse med rammebetingelsen, og som tillægger den stor betydning.

Figur 21. Muligheder for samarbejde med universitet og andre videninstitutioner.

Andelen af virksomheder, der tillægger rammebetingelsen stor eller afgørende betydning, og som angiver, at der er tilfreds/meget tilfreds (blå) eller utilfreds/meget utilfreds (rød)

Generelt følger mønsteret i figur 21 mønsteret fra 2016-undersøgelsen bortset fra, at den tidligere undersøgelse ikke viste signifikant sammenhæng mellem eksportorientering og virksomhedernes vurdering af rammebetingelsen, og at virksomheder med mindst 50 ansatte lå væsentligt højere end de øvrige virksomheder i forhold til andel tilfredse, som tillagde samarbejdsmulighederne stor betydning.

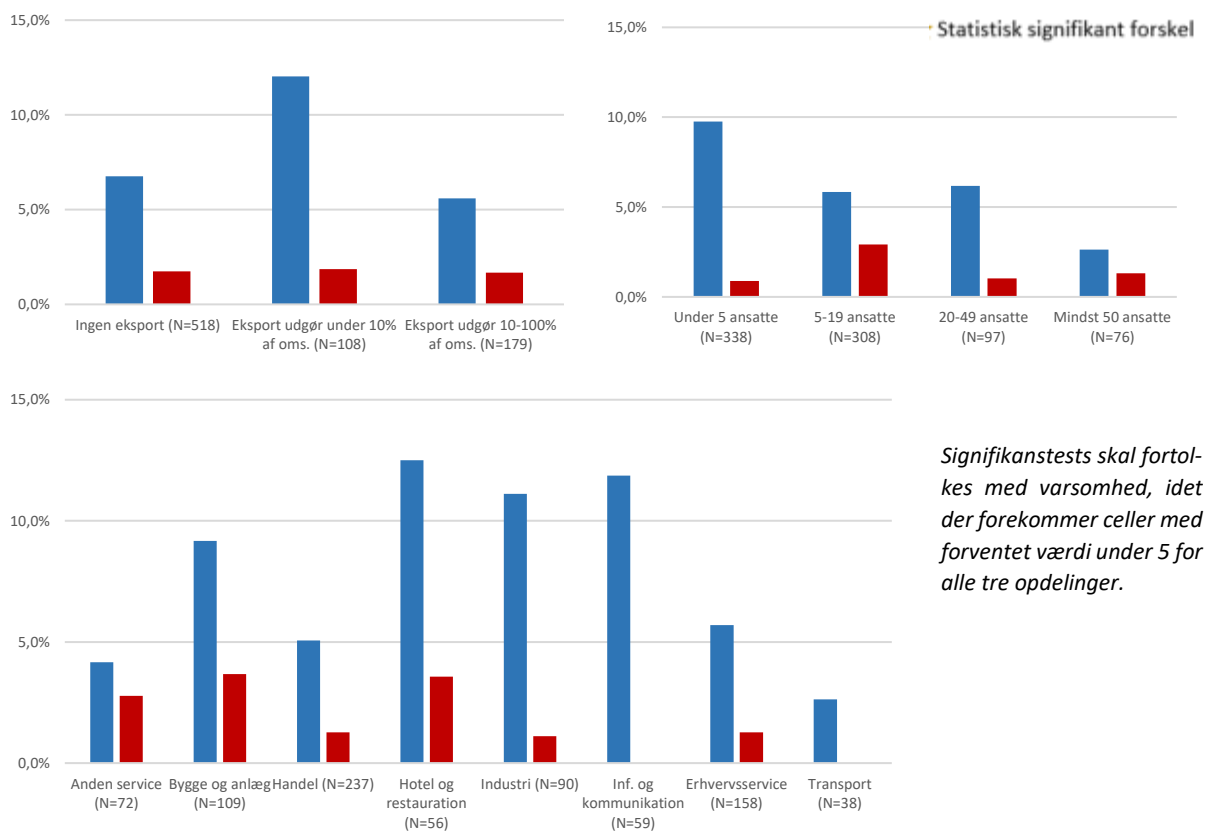
De kommunale rådgivningstilbud

Figur 22 viser, at virksomhedernes størrelse har en signifikant sammenhæng med deres vurdering af de kommunale rådgivningstilbuds betydning og tilfredsheden med rammebetingelsen. De kommunale rådgivningstilbud vurderes navnlig positivt og betydende blandt mikrovirksomhederne (under 5 ansatte) – men det er samlet set relativt få virksomheder, der tillægger de kommunale rådgivningstilbud stor betydning for deres vækst og udvikling.

Forskellene mellem virksomheder med forskellige eksportorienteringer og brancheforskelle er ikke statistisk signifikante.

Figur 22. De kommunale rådgivningstilbud i forbindelse med virksomhedsstart/drift/udvikling.

Andelen af virksomheder, der tillægger rammebetingelsen stor eller afgørende betydning, og som angiver, at der er tilfreds/meget tilfreds (blå) eller utilfreds/meget utilfreds (rød)

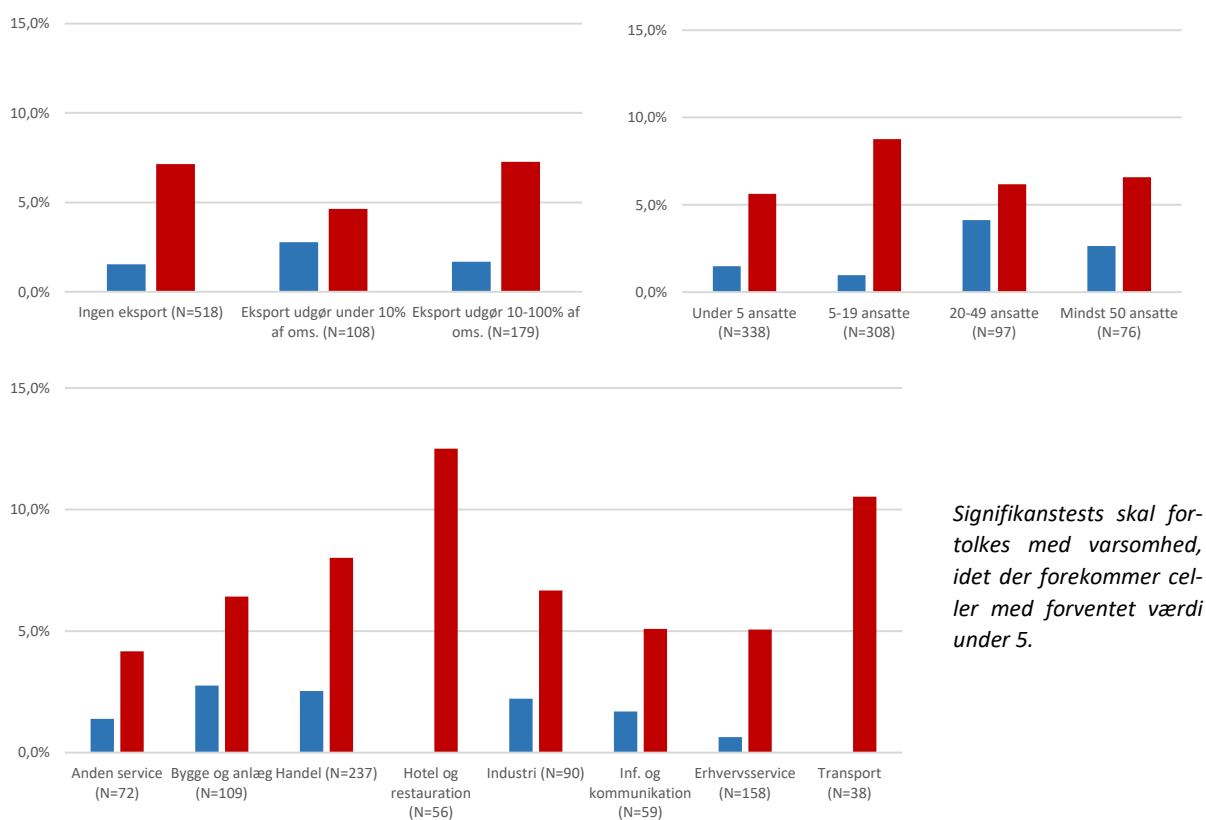
Mønsteret i figur 22 adskiller sig fra mønsteret i 2016-undersøgelsen i og med, at der nu er en statistisk signifikant sammenhæng mellem virksomhedsstørrelse og vurderingen af rammebetingelsen. Der var ingen statistisk signifikante sammenhænge i den tidligere undersøgelse.

Niveauet for grundskyld og kommunale afgifter

Figur 23 viser, at virksomhedernes eksportorientering, størrelse og branchetilhørsforhold ikke har en signifikant sammenhæng med deres vurdering af betydningen af niveauet for grundskyld og kommunale afgifter samt tilfredsheden med rammebetingelsen. Gennemgående er andelen af virksomheder, der tillægger rammebetingelsen stor betydning og er utilfredse, større end andelen af tilfredse – men andelen er små.

Figur 23. Niveauet for grundskyld og kommunale afgifter.

Andelen af virksomheder, der tillægger rammebetingelsen stor eller afgørende betydning, og som angiver, at der er tilfreds/meget tilfreds (blå) eller utilfreds/meget utilfreds (rød)

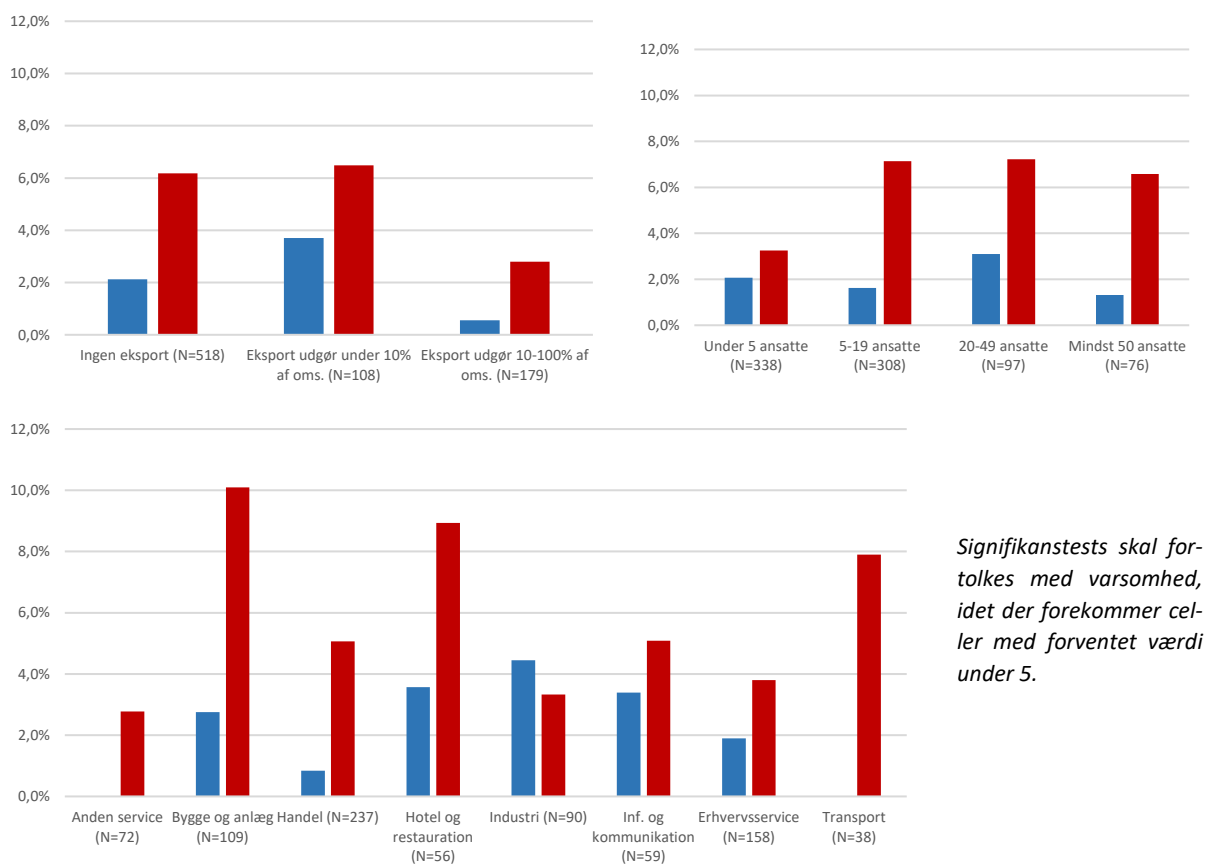
Generelt følger mønsteret i figur 23 mønsteret fra 2016-undersøgelsen bortset fra, at der i den tidligere undersøgelse var en signifikant sammenhæng mellem branchetilhørsforhold og vurdering af rammebetingelsen.

Kommunens opkrævning af dækningsafgift

Figur 24 viser, at ligesom det var tilfældet med niveauet for grundskyld og kommunale afgifter, er der ikke nogen statistisk sammenhæng mellem virksomhedernes eksportorientering, størrelse og branchetilhørsforhold og deres vurdering af betydningen af kommunens opkrævning af dækningsafgift samt tilfredsheden med rammebetingelsen. Generelt er andelen af virksomheder, der tillægger rammebetingelsen stor betydning og er utilfredse, større end andelen af tilfredse – med industri som den eneste undtagelse. Men andelen er små, og i kun ét tilfælde – bygge og anlæg – er de over 10 %.

Figur 24. Kommunens opkrævning af dækningsafgift.

Andelen af virksomheder, der tillægger rammebetingelsen stor eller afgørende betydning, og som angiver, at der er tilfreds/meget tilfreds (blå) eller utilfreds/meget utilfreds (rød)

Signifikanstests skal fortolkes med varsomhed, idet der forekommer celler med forventet værdi under 5.

Generelt følger mønsteret i figur 24 mønsteret fra 2016-undersøgelsen bortset fra, at der i den nuværende undersøgelse generelt optræder flere tilfredse virksomheder. Man skal dog være opmærksom på, at heller ikke i den tidligere undersøgelse var der statistisk signifikante sammenhænge mellem på den ene side henholdsvis eksportorientering, antal ansatte og branchetilhørsforhold, og på den anden side vurderingen af rammebetingelsen.

Litteratur

- Andersen, P.H., Kragh, H., Lauring, J. & Linneberg, M.S., eds. (2015), *Preparing for the unexpected*, Højbjerg: DJØF Publishing.
- Antonietti, R. & Cainelli, G. (2011), "The role of spatial agglomeration in a structural model of innovation, productivity and export: a firm-level analysis", *The Annals of Regional Science*, 46: 577-600.
- Audretsch, D.B., Grilo, I. & Thurik, A.R., eds. (2007), *Handbook of Research on Entrepreneurial Policy*, Cheltenham: Edward Elgar.
- Bok, M. de (2009), "Estimation and validation of a microscopic model for spatial economic effects of transport infrastructure", *Transportation Research Part A*, 43: 44-59.
- Broekel, T. & Brenner, T. (2011), "Regional factors and innovativeness: an empirical analysis of four German industries", *The Annals of Regional Science*, 47: 169-194.
- Buss, T.F. (2001), "The Effect of State Tax Incentives on Economic Growth and Firm Location Decisions: An Overview of the Literature", *Economic Development Quarterly*, 15 (1): 90-105.
- Cantwell, J., Dunning, J.H. & Lundan, S.M. (2010), "An evolutionary approach to understanding international business activity: The co-evolution of MNEs and the institutional environment", *Journal of International Business Studies*, 41: 567-586.
- Clark, G.L., Feldman, M.P. & Gertler, M.S., eds. (2000), *The Oxford Handbook of Economic Geography*, Oxford: Oxford University Press.
- Combes, P.-P., Duranton, G., Gobillon, L., Puga, D. & Roux, S. (2012), "The productivity advantages of large cities: Distinguishing agglomeration from firm selection", *Econometrica*, 80 (6): 2543-2594.
- Crabbé, K. & De Bruyne, K. (2013), "Taxes, Agglomeration Rents and Location Decisions of Firms", *De Economist*, 161: 421-446.
- Drejer, I. & Gjerding, A.N. (2019), *Erhvervslivets rammebetingelser i Aalborg Kommune 2019 – metodenotat*, IMPAKT: Aalborg Universitet.
- Drejer, I. & Gjerding, A.N. (2016a), *Erhvervslivets rammebetingelser i Aalborg Kommune. En virksomhedsbaseret analyse af betydning og tilfredshed*, Aalborg: IMPAKT, Aalborg Universitet.
- Drejer, I. & Gjerding, A.N. (2016b), *Erhvervslivets rammebetingelser i Aalborg Kommune – metodenotat*, Aalborg: IMPAKT, Aalborg Universitet.
- Eriksson, R. & Lindgren, U. (2009), "Localized mobility clusters: impacts of labour market externalities on firm performance", *Journal of Economic Geography*, 9: 33-53.
- Florida, R. (2002), *The Rise of the Creative Class*, New York: Basic Books.
- Gilbert, B.A. (2016), "Agglomeration, Industrial Districts and Industry Clusters: Foundations of the 20th Century Literature", *Foundations and Trends in Entrepreneurship*, 12 (2): 95-162.
- Gottlieb, P.D. (1995), "Residential Amenities, Firm Location and Economic Development", *Urban Studies*, 32 (9): 1413-1436.
- Jensen, J.M. & Servais, P. (2006), *Virksomheders lokalisering – en oversigtsrapport*, CESFO Working paper 2006/1, Center for Småvirksomhedsforskning – CESFO, Syddansk Universitet.
- Jensen, J.M. & Servais, P. (2008), *Virksomheders tilfredshed med deres hjemkommune – en opfølgning på 2005 undersøgelsen*, Institut for Marketing & Management, Syddansk Universitet.
- Jiwattanakulpaisarn, P., Noland, R.B. & Graham, D.J. (2012), "Marginal Productivity of Expanding Highway Capacity", *Journal of Transport Economics and Policy*, 46 (3): 333-347.
- Krugman, P. (2000), "Where in the World is the New Economic Geography?", s.49-60 i Clark, Feldman & Gertler (2000).
- Lejpras, A. & Stephan, A. (2011), "Locational conditions, cooperation, and innovativeness: evidence from research and company spin-offs", *The Annals of Regional Science*, 46: 543-575.
- Lundvall, B.-Å., ed. (1992), *National systems of innovation: Towards a theory of innovation and interactive learning*, London: Pinter.

Na, K.-Y., Han, C. & Yoon, C.-H. (2013), "Network effect of transportation infrastructure: a dynamic panel evidence", *The Annals of Regional Science*, 50: 265-274.

Porter, M.E. (1990), *The competitive advantage of nations*, New York: The Free Press.

Pyndt, J. & Pedersen, T. (2006), *Managing Global Offshoring Strategies*, Gylling: Copenhagen Business School Press.